

**Politechnika Opolska**

**Stan i prognoza demograficzna Śląska do 2030 r .  
(migracje i podaż pracy)**

**praca zbiorowa pod red.  
Agaty Zagórowskiej**

**Opole 2008**



## Spis treści

Wstęp .....	5
1. Agata Zagórowska <b>Perspektywy demograficzne Śląska do 2030 r.</b> .....	7
2. Lucyna Frackiewicz <b>Proces starzenia się ludności i jego konsekwencje</b> .....	15
3. Katarzyna Szoltysek, Szymon Dziuba, Maciej Strzelczyk <b>Wybrane aspekty żywności dla ludzi w wieku starszym na terenie Dolnego Śląska</b> .....	23
4. Joanna Popielarczyk <b>Opieka nad osobami starszymi w Niemczech</b> .....	41
5. Rafał Rieder <b>W obliczu kryzysu systemów emerytalnych w Europie – problemy demograficzne i ich społeczne, polityczne i ekonomiczne implikacje</b> .....	59
6. Robert Rauziński <b>Współczesna sytuacja szkolnictwa wyższego na Śląsku Opolskim w świetle zmian demograficznych i migracji zagranicznych</b> .....	77
7. Jarosław Wasowicz, Radosław Jez <b>Uwarunkowania strukturalne rynku pracy w województwie śląskim w latach 1999-2006</b> .....	99
8. Katarzyna Sipurzyńska-Rudnicka <b>Monitoring Zawodów Deficytowych i Nadwyżkowych jako element działań na rzecz lepszego dostosowania do potrzeb rynku pracy (na przykładzie doświadczeń z obszaru funkcjonowania PUP we Wrocławiu)</b> .....	109
9. Ireneusz Kuropka, Zdzisław Pisz <b>Równe traktowanie kobiet i mężczyzn w miejscu pracy szansa na wzrost aktywności zawodowej kobiet</b> .....	131
10. Krystian Heffner <b>Region migracyjny – migracje zagraniczne jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego</b> .....	147

11. Kazimierz Szczygielski		
	<b>Obszary migracyjne w województwie opolskim (etniczny kontekst procesów ludnościowych) .....</b>	169
12. Brygida Solga		
	<b>Władze lokalne w kreowaniu przedsiębiorczości a aktywność inwestycyjna migrantów .....</b>	201
13. Emilia Lewandowska		
	<b>Polacy na holenderskim rynku pracy: nowe tendencje .....</b>	215
14. Romuald Jonczy		
	<b>Wyludnianie się obszarów wiejskich Opolszczyzny w okresie lat 1977-2007 .....</b>	235
15. Wanda Musialik		
	<b>Głos w dyskusji. Refleksja nad motywem emigracji .....</b>	243
16. Maria Kania, Małgorzata Wróblewska		
	<b>Podaż wysoko kwalifikowanych kadr w województwie opolskim w świetle potrzeb inwestorów zagranicznych działających w regionie .....</b>	247
17. Stanisław Domanski		
	<b>Wpływ migracji zagranicznej na lokalny rynek pracy kadr kwalifikowanych w Dobrzaniu Wielkim w latach 1989-2005 r. ....</b>	259

## Wstęp

W dynamicznie zmieniającym się świecie, imperatywem jest zapewnienie trwałego i zrównowzonego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Zwłaszcza, że jest on warunkowany procesami ludnościowymi, których znajomość nabiera szczególnego znaczenia w podejmowaniu strategicznych decyzji (budowaniu strategii rozwojowych) na każdym poziomie od globalnego po lokalny. Dlatego też istotnymi stają się zarówno analiza ludności, jak i jej perspektywne kształtowanie, czyli prognoza ludności. Pierwsza z nich umożliwia poznanie podstawowych procesów i struktur demograficznych w określonym czasie (z reguły poprzedzającym podejmowanie decyzji czy opracowanie programów strategicznych), druga zajmuje się przewidywaniem i określeniem przyszłych rozmiarów potencjału ludnościowego i kierunków jego zmian. Ze względu na kwestie demograficzne powodujące szereg implikacji społecznych, ekonomicznych, ekologicznych i politycznych oraz na dominujące w jednoczącej się Europie podejście regionalne, ludność poszczególnych regionów ujmowana ilościowo i jakościowo stanowi główną determinantę możliwości, kierunków i tempa ich rozwoju, będąc jednocześnie i czynnikiem rozwoju i jego celem.

Ślask obejmujący w przybliżeniu obszar trzech województw: dolnośląskiego, opolskiego i śląskiego, silnie powiązanych i oddziałujących na siebie, jest regionem, w którym znaczenie czynnika demograficznego było i jest wyjątkowe. Był on areną największych w Europie ruchów wędrownych po zakończeniu II wojny światowej oraz swoistym laboratorium demograficznym z powodu niezwykłych zdarzeń, zjawisk i procesów tam zachodzących, które w istotny sposób wpłynęły na współczesny obraz demograficzny Śląska i województw go tworzących. Kształtowało go bowiem wiele czynników natury historycznej, politycznej, ekonomicznej, społecznej i etnicznej. Złożoność i zmienność w czasie owych czynników wraz z prawidłowościami demograficznymi spowodowały, iż aktualnie kluczowymi problemami Śląska są: regres demograficzny, postępujące starzenie się jego ludności, masowe migracje i niski poziom aktywności zawodowej społeczeństwa tego obszaru.

Ostrzegawczy charakter prognoz demograficznych umożliwia podejmowanie działań zapobiegawczych lub dostosowawczych w wielu obszarach, głównie jednak dotyczących rozwiązywania kwestii społecznych, zatem celem niniejszego opracowania jest ukazanie poprzez pryzmat perspektywistycznego kształtowania się ludności Śląska do 2030 roku, konieczności i kierunków owych działań. Autorzy wskazali na konsekwencje przewidywanych zmian

liczebności populacji, zjawisk i procesów demograficznych dla: rynku pracy, systemu emerytalnego, systemu edukacyjnego, formowania się wzorów konsumpcji i mobilności przestrzennej. Charakter aplikacyjny opracowania stanowi więc podstawę prognozowania trwałego, zintegrowanego rozwoju regionów Śląska.

Agata Zagórska

## **PERSPEKTYWY DEMOGRAFICZNE ŚLASKA DO 2030 R.**

### **WSTĘP**

Do stwierdzenia, że przyszłość ma swój początek w przeszłości, nie ma lepszej ilustracji niż region Śląska. Dlatego, że zarówno współczesny obraz demograficzny Śląska, jak i perspektywy jego rozwoju w całym powojniu, kształtowało szereg czynników natury historycznej, politycznej, ekonomicznej, etnicznej i społecznej. Śląsk po zakończeniu II wojny światowej (ze względu na to, iż w znacznej mierze obejmował tzw. ziemie odzyskane) stanowił bowiem arenę ruchów wędrownych w Europie odbywających się na niespotykana skale. Był swoistym laboratorium demograficznym, nie mającym odpowiednika w fenomenologii demograficznej.

### **1. CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE LUDNOŚĆ ŚLASKA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ**

Powojenne społeczeństwo Śląska obejmującego województwo śląskie, województwo opolskie i województwo dolnośląskie, ukształtowało się głównie z trzech grup ludności: ludności miejscowej – 23,9%, repatriantów z dawnych kresów – 25,3% i ludności przybyłej z innych obszarów – 35,4%<sup>1</sup>.

Ubytek ludności Śląska spowodowany działaniami wojennymi, jak i ich następstwem (wysiedlenia), tylko częściowo został zrekompensowany poprzez zasiedlanie tych terenów. Najważniejszą rolę we wzroście liczby mieszkańców Śląska odegrał czynnik w postaci odbudowy biologicznej, tzw. kompensaty osiagającej swoje apogeum na przełomie dekad lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Konsekwencją czego było zjawisko naprzemiennie występujących wzniesień i nizmów demograficznych z malejącą amplitudą wahan w miarę upływu czasu.

Spółczesność Śląska przeszła pierwszą i drugą transformację demograficzną z pewnym opóźnieniem w stosunku do krajów Europy Zachodniej, ale za to z większą gwałtownością. Wzmocnienie zmian ludnościowych nastąpiło poprzez transformację gospodarki polskiej rozpoczętą w 1990 roku. Dając możliwość dokonywania wyboru spowodowała, iż na płaszczyźnie demograficznej wyborem ekonomicznym jest posiadanie dzieci lub nie, zawieranie

---

<sup>1</sup> R. Rauziński, Społeczeństwo Śląska Opolskiego w latach 1989-2020. Aspekty demograficzne i społeczne, Opole 2002.

malzeństw lub ich rozwiązywanie, życie w pojedynkę czy też w luznych związkach.

Na odrębną uwagę zasługuje specyfika Śląska, wyrażająca się w permanentnych i intensywnych migracjach, utrzymująca się przez cały okres powojenny z nateżeniem zależnym od prowadzonej w poszczególnych okresach polityki. Skumulowany efekt powyższych czynników, zjawisk i procesów znalazł wyraz w: radykalnej zmianie modelu rodziny, spadku wskaźnika dzietności, mniejszej liczbie zawieranych małżeństw, starzeniu się społeczeństwa. Wartości podstawowych wskaźników od lat wskazują na zarysowujący się kryzys demograficzny. Zatem rozmiary zasobów ludzkich Śląska, jak i ich struktura społeczno-demograficzna według wieku, płci, wykształcenia, aktywności zawodowej, struktury zatrudnienia ukształtowała się pod wpływem masowych migracji, odbudowy biologicznej, wysokiej aktywności zawodowej, zasiedlenia i rewolucji edukacyjnej a w ostatnich latach (1988-2006), uwidaczniającego się kryzysu demograficznego.

## **2. PROGNOZA LUDNOSCI ŚLASKA DO 2030 R.**

Prognozy demograficzne mają charakter ostrzegawczy i pozwalają na takie kształtowanie polityki ludnościowej, aby niekorzystne procesy demograficzne zostały wyhamowane lub złagodzone zostały ich skutki. Stanowią one podstawę dla formułowania adekwatnej do zachodzących zmian w liczbie i strukturze ludności i ich potrzebach, polityki społecznej. W prognozie demograficznej obejmującej horyzont czasowy 2002 – 2030, Śląsk jawi się jako obszar ubytku ludności wynoszący prawie 15%, co ilustrują dane w tabeli 1 i zawarte na rysunku 1.

Największy spadek liczby ludności prognozowany jest dla województwa opolskiego i wynieść może 18,3% w 2030 roku w porównaniu z 2002 rokiem. W przypadku województwa śląskiego zmniejszenie ludności może wynieść w analogicznym czasie 16,5%, a dolnośląskim perspektywne rozmiary ludności w 2030 roku mogą być niższe o 10,3% w stosunku do 2002 roku.

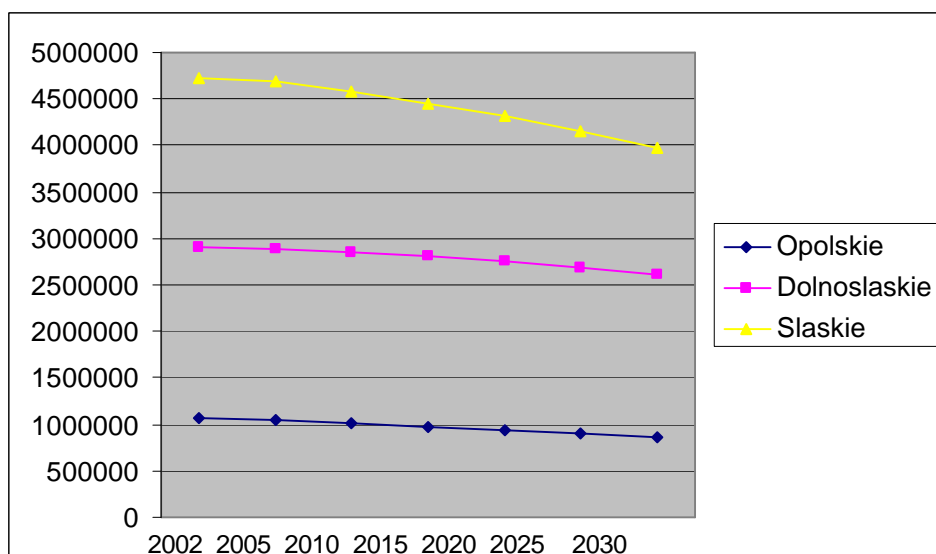


**Tabela 1**

Prognoza ludności Śląska na lata 2003-2030 (tys.)

Województwo	Lata						
	2002	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Śląsk ogółem	8 697236	8 614684	8 440565	8 243580	8 017665	7 744796	7 424133
Dolnośląskie	2 904694	2 888707	2 852782	2 811035	2 759414	2 691267	2 605207
Opolskie	1 061009	1 045273	1 013507	980108	945523	9097888	866508
Śląskie	4 731533	4 680704	4 574176	4 452437	4 312728	4 145649	3 962418

**Zródło:** Prognoza demograficzna na lata 2003-2030, GUS, Warszawa 2004 – obliczenia własne



**Rys. 1.** Ludność województw dolnośląskiego, opolskiego i śląskiego, według prognozy na lata 2003 - 2030

**Zródło:** jak wyżej

Problemem Śląska jest zatem jego depopulacja, która ponadto wykazywać będzie dużą zmienność w czasie i przestrzeni. Wyrazac się bowiem będzie brakiem zastępowalności pokoleń, osłabieniem jakości kapitału ludzkiego poprzez ujemne procesy emigracyjne, wyludnianiem się licznych miast powiatów i gmin, procesem starzenia się ludności, wysoką liczbą zgonów niemowląt, spadkiem ludności i przyrostu naturalnego, urodzeń i zawartych małżeństw. W wyniku tego dynamika ludności Śląska i województw go tworzących będzie spadać (co przedstawiają dane zawarte w tabeli 2), a struktura ludności tego obszaru podlegać będzie głębokim przeobrażeniom (tabela 3).

**Tabela 2**

## Dynamika ludności

Województwo	Lata						
	2002-2005 (2002=100)	2005-2010 (2005=100)	2010-2015 (2010=100)	2015-2020 (2015=100)	2020-2025 (2020=100)	2025-2030 (2025=100)	2002-2030 (2002=100)
Śląsk ogółem	99,1	98,0	97,7	97,3	96,6	95,9	85,4
Dolnośląskie	99,4	98,8	98,5	98,2	97,5	96,8	89,7
Opolskie	98,5	97,0	96,7	96,5	96,0	95,4	81,7
Śląskie	98,2	97,7	97,3	96,9	96,1	95,3	83,5

Zródło: jak wyżej

Dla określenia potrzeb społecznych wykorzystuje się prognozowane wielkości osób w poszczególnych grupach wieku, co pozwala na kształtowanie odpowiedniej polityki społecznej, w tym polityki rodzinnej, edukacyjnej, zdrowotnej, zatrudnieniowej, mieszkaniowej. Stanowią one podstawę do opracowywania strategii wojewódzkich w zakresie polityki społecznej, co wynika z treści artykułu 21 punkt 1 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy

społecznej<sup>2</sup>, który określa, że zadaniem samorządu województwa jest: „opracowanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej będącej integralną częścią strategii rozwoju województwa...”. Głównym jej celem powinno być zatem podejmowanie działań uwzględniających w projekcji rozwoju regionu zmian demograficznych.

**Tabela 3**

Prognoza przyrostu (spadku) liczby ludności Śląska (województwo dolnośląskie, opolskie i śląskie) w latach 2006-2020 według grup wieku (w tys. osób)

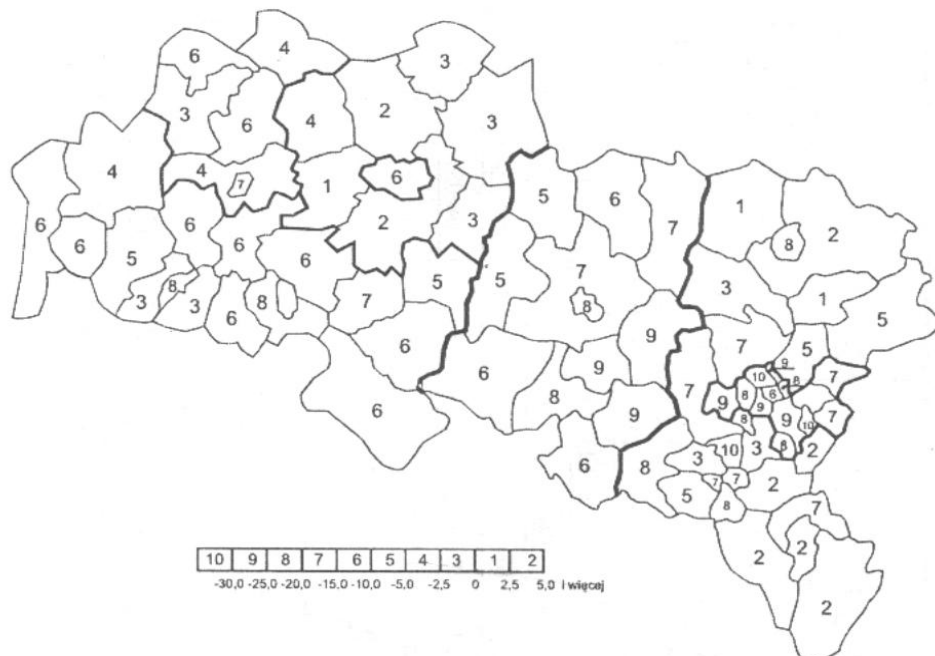
Grupy wieku	Przyrost (spadek) w latach		
	2006-2010	2011-2015	2016-2020
<b>Ogółem</b>	<b>-174,2</b>	<b>-197,0</b>	<b>-225,9</b>
Wiek 0-2 (wiek żłobkowy)	-9,9	-0,5	-15,7
Wiek 3-6 (wiek przedszkolny)	-25,8	-9,9	-3,0
Wiek 7-12 (wiek szkoły podstawowej)	-88,7	-39,0	-14,2
Wiek 13-15 (gimnazjum)	-71,7	-39,8	-17,6
Wiek 16-18 (liceum)	-74,5	-59,3	-28,8
Wiek 19-24 (wiek szkoły wyższej)	-156,7	-148,0	-109,2
Wiek 18-59/64 (wiek produkcyjny)	-63,9	-311,3	-399,6
Wiek 60+/65+ (wiek poprodukcyjny)	+134,8	+242,2	+241,3

**Zródło:** jak wyżej

Problemem jednak w jej kształtowaniu jest nie tylko duża zmienność w czasie, ale i duże przestrzenne zróżnicowanie przebiegu zjawisk i procesów demograficznych. Im większy jest ich stopień dezagregacji, na jednostki terytorialno-administracyjne, tym różnice są większe (mapa 1).

<sup>2</sup> DzU nr 64, poz. 593 ze zmianami

**Mapa 1.** Procentowe zmiany liczby ludności powiatów województw: dolnoslaskiego, opolskiego i slaskiego w latach 2002-2030 (prognoza)



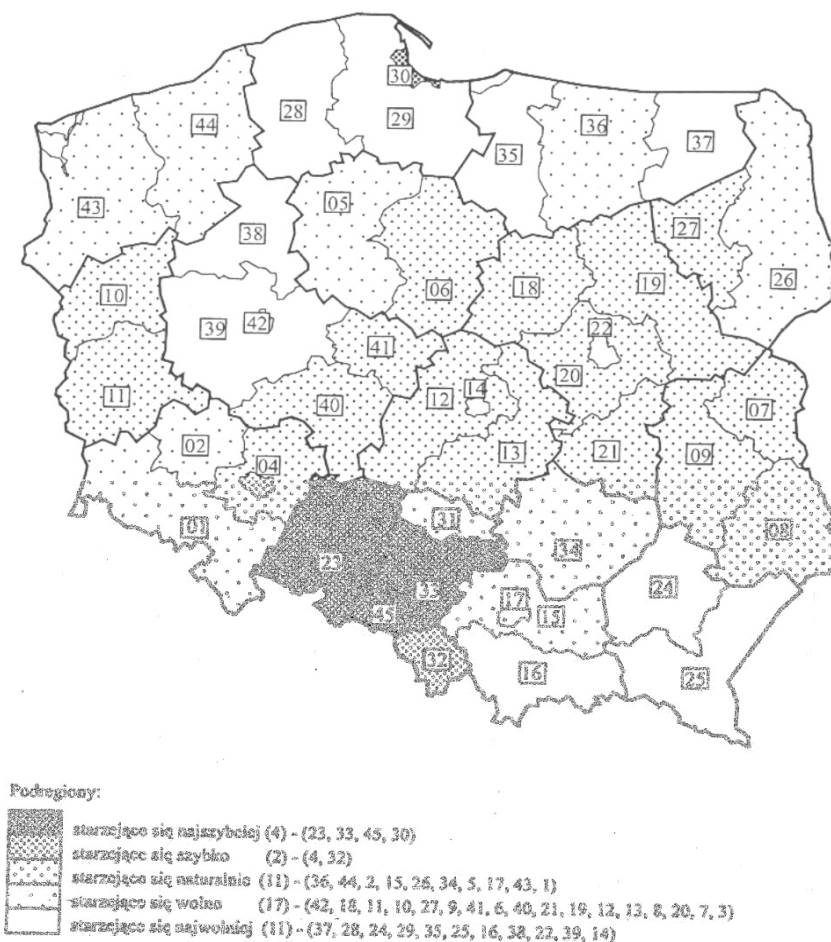
**Zródło:** jak wyżej

Największe ubytki sięgające nawet powyżej 1/3 ludności wystąpią w subregionie centralnym województwa śląskiego. Natomiast w subregionach: częstochowskim oraz bielskim, a zwłaszcza w powiatach kłobuckim, częstochowskim, myszkowskim, bielskim, cieszyńskim i pszczyńskim, prognozowany jest wzrost ich liczby ludności aż około 30%. W województwie dolnośląskim, największą dynamikę demograficzną (według prognozy) będą wykazywały powiaty trzebnicki, wrocławski i średzki, w pozostałych spadek ludności będzie dokonywał się z różną siłą. Na przykład od 2,5% w powiecie olesnickim do 25% w powiecie wałbrzyskim. Województwo opolskie rysuje się na tle pozostałych jako bardziej jednorodne, gdyż we wszystkich powiatach przewiduje się spadek ludności, lecz spadki ludności sięgną od 15% w części zachodniej do 30% w powiatach leżących we wschodniej części województwa.

Problemem Śląska jest nie tylko jego depopulacja, ale i proces starzenia się ludności badanego obszaru, postępujący z coraz większym nasileniem, o czym świadczą zmiany w strukturze wieku jego mieszkańców, polegające na wzroście

liczby ludzi starszych wiekiem (60 i powyżej 60 lat) do około 30%, a także tempo wzrostu mediany wieku ludności Śląska (co ilustruje mapa 2), która w latach 1999 – 2005 wzrosła o 4 lata. Jeżeli w takim tempie przebiegać będzie proces starzenia, to w końcowym roku prognozy należy oczekiwać, iż średnia wieku może wzrosnąć nawet do 50 lat.

**Mapa 2.** Klasyfikacja regionów z punktu widzenia dynamiki starzenia się ludności w latach 1999-2005



**Zródło:** Wiadomości Statystyczne. Statystyka Regionalna. A. Mikulec: Analiza starzenia się ludności w polskich podregionach

Za kluczowy problem Śląska należy uznać jednakże migracje. W świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku, emigracja czasowa (sezonowa), wynosiła odpowiednio: z woj. śląskiego 124,8 tys., opolskiego 105,2 tys., dolnośląskiego 59,9 tys. Emigranci ze Śląska stanowili 36,9% emigrantów z Polski. Kolejne lata; szczególnie od roku 2004 będącym otwarciem niektórych europejskich rynków pracy dla Polaków, po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, zaznaczyły się dalszym wzrostem emigracji i odpływem wysoko kwalifikowanych kadr oraz emigracji wewnętrznej ludności Śląska. Śląsk stał się regionem odpływu ludności, co stanowi przejaw spadku atrakcyjności tego obszaru mierzonej relacją napływu ludności do jej odpływu.

## **PODSUMOWANIE**

Rysująca się sytuacja ludnościowa Śląska i jego perspektywy demograficzne, wskazują na konieczność i pilną potrzebę opracowania i wdrażania regionalnych strategii polityki społecznej, której główne cele koncentrować się będą wokół wyhamowania przedstawionych powyżej niekorzystnych tendencji demograficznych oraz zminimalizowania ich negatywnych skutków z uwzględnieniem aspektów czasowej ich zmienności oraz przestrzennych zróżnicowań dla najlepszego zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnych.

## **LITERATURA**

- [1] Dziennik Ustaw nr 64, poz. 593 ze zmianami
- [2] RAUZINSKI R.: *Spoleczenstwo Slaska Opolskiego w latach 1989-2020. Aspekty demograficzne i spoleczne*. Opole 2002
- [3] *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030.*, GUS, Warszawa 2004
- [4] Wiadomości Statystyczne. Statystyka Regionalna. A. Mikulec: *Analiza starzenia się ludności w polskich podregionach*.

## WSPÓLCZESNA SYTUACJA SZKOLNICTWA WYZSZEJGO NA ŚLASKU OPOLSKIM W ŚWIETLE ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH I MIGRACJI ZAGRANICZNYCH

Na Śląsku Opolskim podlegającym gwałtownym przeobrażeniom społecznym, jednym z podstawowych deficytów jest brak kapitału ludzkiego i społecznego. Można postawić tezę, że główną przyczyną opóźnień rozwojowych Śląska Opolskiego jest niski poziom wykształcenia społeczeństwa. Wykształcenie jest zawsze podstawowym czynnikiem rozwoju każdego regionu, a poziom wykształcenia należy uważać za podstawowy miernik postępu społeczno-ekonomicznego, gdyż pozwala na uzyskanie trwałej przewagi konkurencyjnej. Statystyka wskazuje, że pod względem udziału osób posiadających wyższe wykształcenie i średnie ogólnokształcące, Opolszczyzna wśród województw znajduje się na ostatnim miejscu. Wśród licznych czynników kształtujących rozwój regionalny zawsze decydującą rolę odgrywa kapitał ludzki i wiedza, która ma większe znaczenie niż czynnik ekonomiczny. Potencjał ludzki i jego wykształcenie, wiedza, motywacja, aktywność, konkurencyjność, kultura i etyka będą czynnikami decydującymi o dalszym rozwoju Śląska Opolskiego.

W badanym okresie (1946-2002) nastąpiły głębokie i pozytywne zmiany w poziomie wykształcenia społeczeństwa. Można je ukazać na przykładzie wzrostu zatrudnienia pracowników z wyższym wykształceniem w latach 1946-2002.

**Tabela 1**

Pracownicy z wyższym wykształceniem w latach 1946-2002

<b>Lata</b>	<b>Osoby (w tys.)</b>
1946	0,8
1956	3,8
1958	4,8
1960	6,3
1970	14,3
1985	23,7
1989	22,6
1990	22,1
1991	22,8
1992	23,1
1996	23,9
1998	40,5
2002	58,8

Zródło: Spisy kadrowe, „Roczniki Statystyczne Województwa Opolskiego”, Spisy Powszechne, NSP z 2002 r.

Poziom wykształcenia ludności Śląska Opolskiego charakteryzował się systematycznym wzrostem udziału osób z wyższym, średnim i zasadniczym wykształceniem.

Do pozytywnych procesów okresu transformacji gospodarczej województwa opolskiego należy zaliczyć rozwój szkolnictwa wyższego. W latach 1988-2002 dynamika przyrostu ludzi z wykształceniem wyższym (180,3%), i średnim (142,3%), była zdecydowanie wyższa od przyrostu ludności w wieku produkcyjnym (104,2%) oraz młodzieży w wieku szkoły wyższej (111,7%). Stan ten zapewniał rozszerzoną reprodukcję kadr kwalifikowanych pomimo masowej emigracji wewnętrznej i zewnętrznej kadr z wyższym i średnim wykształceniem.

**Tabela 2**

Ludność, zatrudnienie, wykształcenie ludności województwa opolskiego w latach 1988-2002 w tys.

Lp.	Treść	1988	2002	1988=100%
1.	Ludność	1080,7	1065,0	98,6
2.	Ludność w wieku produkcyjnym	637,3	663,9	104,2
3.	Ludność w wieku szkoły wyższej (19-24)	93,3	104,2	111,7
4.	Wykształcenie wyższe	40,5	73,0	180,3
5.	Średnie i policealne	177,6	252,7	142,3
6.	Zasadnicze zawodowe	218,9	237,6	108,5
7.	Podstawowe zaliczone	332,9	245,9	73,9
8.	Czynni zawodowo*	539,3	429,7	79,7
9.	Bierni zawodowo	265,7	356,5	134,2
10.	Współczynnik aktywności zawodowej (w%)	67,0	54,7	*
11.	Bezrobotni	33,5	92,6	286,6
12.	Ludność utrzymująca się z pracy	505,8	335,5	66,3
13.	Emigranci przebywający za granicą	53,0	105,2	198,5

\* łącznie z bezrobotnymi

Zródło: Obliczenia własne na podstawie R.S. –W.U.S. w Opolu

Dane statystyczne w powyższej tabeli są niezwykle istotne dla oceny kapitału społecznego województwa opolskiego i procesów społeczno-gospodarczych lat transformacji ustrojowej. Do głównych procesów związanych z kapitałem społecznym należy zaliczyć:



1. Wyludnienie się województwa.
2. Dezaktywizacja zawodowa ludności.
3. Spadek zatrudnienia.
4. Wzrost bezrobocia.
5. Wzrost emigracji (zarobkowych) zagranicznych.

Poniższe tabele 3, 4 obrazują poziom wykształcenia ludności w gminach miejskich, miejsko-wiejskich oraz wiejskich w 2002 r. na tle deklarowanej narodowości.

**Tabela 3**

Ludność niepolська w odsetku ludności ogółem w 2002 roku

Wyszczególnienie	% ludności niepolської do ogółu ludności	Wyszczególnienie	% ludności niepolської do ogółu ludności
<b>Województwo</b>	<b>12,5</b>		
<b>Gminy miejsko-wiejskie</b>		8. Głogówek	26,4
1. Kolonowskie	48,7	9. Gogolin	25,7
2. Biała	47,6	10. Ozimek	24,0
3. Ujazd	37,9	11. Gorzów Śląski	19,8
4. Lesnica	35,6	12. Strzelce Opolskie	17,9
5. Dobrodzien	31,8	13. Krapkowice	17,6
6. Olesno	27,0	14. Zdzeszowice	15,7
7. Zawadzkie	27,0	15. Kluczbork	10,4
<b>Gminy wiejskie</b>			
1. Zebowice	59,5	12. Pruszków	35,1
2. Strzeleczyki	55,5	13. Murów	34,4
3. Cisek	49,0	14. Chrzastowice	33,2
4. Walce	48,0	15. Jemielnica	32,7
5. Radłów	40,5	16. Dobrzeń Wielki	29,9
6. Izbicko	40,0	17. Turawa	28,2
7. Lasowice Wielkie	39,5	18. Bierawa	26,7
8. Komprachcice	38,8	19. Polska Cerekiew	26,0
9. Renska Wiesz	37,8	20. Popielów	22,2
10. Tarnów Opolski	36,7	21. Pawłowiczki	22,1
11. Lubniany	35,2	22. Dąbrowa	20,8

Zródło: N. S. P. z 2002 r.

**Tabela 4**

Poziom wykształcenia ludności gmin miejskich i miejsko-wiejskich na tle struktury etnicznej ludności w 2002 roku

Lp.		Wykształcenie w %			Narodowość w %	
		wyższe	średnie	ogólnokształcące	polska	niepolska
1.	Opole	19,2	36,2	14,4	89,9	3,5
2.	Brzeg	11,7	35,9	7,8	97,9	0,6
3.	Kedzierzyn-Kozle	9,8	28,9	7,7	87,1	5,4
4.	Baborów	3,9	22,1	4,4	87,1	9,3
5.	Biała	3,3	16,1	4,2	48,0	47,6
6.	Byczyna	4,6	23,3	2,7	96,4	0,8
7.	Dobrodzien	4,2	18,0	4,9	57,7	31,8
8.	Głogówek	4,6	19,1	4,9	61,9	26,4
9.	Głubczyce	7,3	27,4	7,3	96,5	0,7
10.	Głucholazy	6,2	26,1	6,4	97,5	0,4
11.	Gogolin	4,7	15,6	4,2	58,5	25,7
12.	Gorzów Śląski	3,8	18,1	4,0	74,0	19,8
13.	Grodzów	5,8	24,1	5,9	98,1	0,2
14.	Kietrz	4,7	19,5	7,9	97,9	0,4
15.	Kluczbork	8,5	28,3	5,9	82,7	10,4
16.	Kolonowskie	3,4	19,1	5,1	51,2	48,7
17.	Korfantów	3,5	16,5	3,7	85,5	8,7
18.	Krapkowice	6,9	23,4	5,9	73,6	17,6
19.	Lesnica	4,8	17,5	3,6	55,2	35,6
20.	Lewin Brzeski	5,3	22,5	4,8	97,2	0,4
21.	Namysłów	8,6	25,9	5,3	97,9	0,2
22.	Niemodlin	6,4	25,0	9,0	98,2	0,4
23.	Nysa	10,2	32,0	8,1	95,0	0,5
24.	Olesno	7,2	22,3	4,3	65,2	27,0
25.	Otmuchów	5,4	22,8	7,8	98,2	0,2
26.	Ozimek	6,2	19,8	6,4	69,9	24,0
27.	Paczków	5,4	23,0	7,9	98,7	0,3
28.	Praszka	7,5	26,7	7,5	99,0	0,1
29.	Prudnik	8,4	30,9	8,3	96,5	1,2
30.	Strzelce Opolskie	7,2	24,4	7,2	73,6	17,4
31.	Ujazd	3,1	14,8	3,1	61,9	37,4
32.	Wolczyn	3,9	22,6	3,8	95,7	2,3
33.	Zawadzkie	5,3	22,0	6,0	67,5	27,0
34.	Zdzieszowice	5,1	19,4	4,9	71,4	15,7

Zródło: Narodowy Spis Powszechny 2002 r.

Jak wynika z obliczeń, współczynnik korelacji pomiędzy udziałem ludności z wykształceniem wyższym a pochodzeniem ludności niepolskiej jest znaczący, tak z wyższym, jak i średnim wykształceniem. Współczynnik korelacji z wyższym wykształceniem wśród ludności polskiej wyniósł w 2002 roku 0,37, a wśród niepolskiej był ujemny -0,42.

Istnieje też ścisły związek pomiędzy wykształceniem wyższym i średnim a udziałem ludności niepolskiej w gminach wiejskich. Współczynniki korelacji wynoszą tu dla ludności polskiej z wyższym wykształceniem 0,27 dla niepolskiej – 0,28. Analogiczne dane dla wykształcenia średniego wynoszą 0,71 i – 0,65.

**Tabela 5**

Poziom wykształcenia ludności gmin wiejskich na tle struktury etnicznej  
w 2002 roku

Lp.		Wykształcenie w %			Narodowość w %	
		wyższe	średnie	ogólnokształcące	polska	niepolska
1.	Bierawa	3,2	17,6	3,4	62,8	26,7
2.	Branice	4,2	19,4	4,5	94,3	1,0
3.	Chrzastowice	6,3	18,4	4,5	54,3	33,2
4.	Cisek	2,6	15,6	2,8	41,6	49,0
5.	Dąbrowa	6,0	21,5	4,5	72,1	20,8
6.	Dobrzeń Wielki	6,8	21,7	6,3	58,0	29,9
7.	Domaszowice	4,9	20,5	2,9	97,7	0,1
8.	Izbicko	3,4	15,2	2,9	52,7	40,0
9.	Jemielnica	2,4	11,5	3,2	53,1	32,7
10.	Kamiennik	3,4	18,7	3,9	96,7	0,1
11.	Komprachcice	7,0	21,6	6,1	56,0	38,8
12.	Lasowice Wielkie	2,7	13,5	1,9	48,2	39,9
13.	Lubrza	4,1	24,0	4,9	92,4	6,9
14.	Lubsza	3,9	23,1	3,2	98,2	0,2
15.	Lambinowice	3,7	20,1	3,8	91,1	2,5
16.	Lubniany	3,5	13,4	3,3	45,0	35,2

cd. tabeli 5

17.	Murów	4,0	16,6	5,1	60,8	34,4
18.	Olszanka	4,0	20,6	2,5	98,5	0,2
19.	Pakosławice	3,4	20,6	2,9	99,1	0,2
20..	Pawłowiczki	3,0	15,5	2,4	60,9	22,1
21.	Pokój	4,6	17,1	3,8	85,4	9,9
22.	Polska Cerekiew	3,3	14,7	1,6	60,2	26,0
23.	Popielów	3,7	15,2	3,1	63,9	22,2
24.	Prószków	5,0	18,0	3,4	57,0	35,1
25.	Radłów	2,0	11,5	1,6	47,8	40,5
26.	Renska Wies	3,1	16,9	3,4	56,3	37,8
27.	Rudniki	4,6	20,8	5,4	99,4	0,0
28.	Skarbmierz	6,5	24,8	3,1	98,7	0,3
29.	Skoroszyce	3,8	19,3	3,1	98,6	0,1
30.	Strzeleczyki	3,0	14,2	3,4	40,7	55,5
31.	Swierczów	4,0	20,0	3,5	98,8	0,8
32.	Tarnów Opolski	4,5	17,0	3,8	53,1	36,7
33.	Tulowice	6,3	25,4	7,1	96,0	1,4
34.	Turawa	5,7	15,1	3,7	59,0	28,2
35.	Walce	2,8	14,5	2,4	38,8	48,0
36.	Wilków	3,5	15,6	2,4	97,7	0,3
37.	Zebowice	2,4	15,2	3,5	38,9	59,5

Zródło: Narodowy Spis Powszechny z 2002 r.

Szczegółowe obliczenia miar rozwoju demograficzno-społecznego dla 2002 roku upowazniają do ustalenia, że następują wyraźne dysproporcje w szeroko pojętej sytuacji pomiędzy obszarami zamieszkałymi przez ludność polską i niepolską. W zakresie sytuacji demograficznej i poziomu wykształcenia ludności, sytuacja niekorzystna obserwujemy na obszarach zamieszkałych przez ludność niepolską (niemiecką i śląską).

Lata transformacji gospodarczej były okresem wzrostu migracji zarobkowej (czasowych), które w konsekwencji przekształcają się w migracje stałe.

Ten proces etapowych migracji ma swój wyraz w rozmiarach wymeldowan stałych ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989-2004.

**Tabela 6**

Stale migracje zewnętrzne (zagraniczne) w latach 1989-2005

<b>Lata</b>	<b>Osoby</b>
1989	5 959
1990	2 080
1991	2 930
1992	1 539
1993	2 430
1994	2 563
1995	3 218
1996	2 615
1997	2 180
1998	2 402
1999	2 742
2000	3 644
2001	4 244
2002	4 268
2003	3 695
2004	2 976
2005	2 552
<b>RAZEM</b>	<b>52 037</b>

Zródło: Dane US w Opolu. Migracje stale (saldo migracji). Lata 2000-2002 – RS, str. 317, lata 2003-2004 – RS str. 100; RS 2006, s. 107

W sumie w świetle spisu ludności z 1995 roku ludność przebywająca za granicą czasowo powyżej 2 miesięcy wynosiła 77 341 osób, w tym 77,9% to osoby w wieku produkcyjnym, według N S P z 2002 roku ponad 105,0 tys. osób. Szacunkowe dane dla roku 2007 określają emigrację czasową na około 150,0 tys. osób<sup>67</sup>.

W tym świetle współczesne migracje zagraniczne i wyjazdy zarobkowe ludności ze Śląska Opolskiego stanowią niekorzystny problem dla bilansu zasobów pracy.

<sup>67</sup> Według GUS w 2006 roku na emigracji z kraju przebywało 2 mln osób, w tym 580 tys. w Wielkiej Brytanii oraz 450 tys. w Niemczech. (zob. M. Okólski – wywiad do Gazety Wyborczej z dnia 31 stycznia 2008 r.)

Wpływ migracji zagranicznych możemy zanalizować pod kątem:

1. Ubytku demograficznego i kadr kwalifikowanych.
2. Transferu pieniędzy.
3. Kształtowania się sytuacji na rynku pracy i bezrobocia.
4. Wpływu na bilans zasobów pracy.

Rozmiary i struktura emigrantów stałych i czasowych na lokalnych rynkach pracy wskazują na wyraźny podział województwa na dwa obszary. Obszar zamieszkały przez ludność śląską i pozostała.

Lata 1988-2007 przyniosły dalszy wzrost migracji zarobkowej. Zwraca uwagę nie tylko wzrost ilościowy emigracji zarobkowej, ale także udziału kadr kwalifikowanych wśród emigrantów. Struktura emigrantów czasowych charakteryzuje się wysokim udziałem grupy produkcyjnej i aktywnej zawodowo.

Badania empiryczne wskazują, że można wyodrębnić lokalne rynki pracy o niedoborach kadr kwalifikowanych. Z licznych lokalnych rynków pracy emigrują całe grupy zawodowe. Emigracja zarobkowa (czasowa) posiada w dużym stopniu charakter rodzinny i sąsiedzki. Jest to emigracja trwała, a okres pobytu w Niemczech jest często kilkuletni. Emigracja stała i czasowa na wielu lokalnych rynkach pracy objęła często ponad 20% zasobów pracy. Migracje czasowe kadr kwalifikowanych z wyższym wykształceniem objęły 2 034 osoby. Migracje te poważnie osłabiły jakościowo czynnik ludzki na lokalnych rynkach pracy, zmniejszając ich szanse na rozwój w zakresie kreowania twórczych postaw i inicjatywy gospodarczej. Utrzymywanie się migracji zarobkowych ma duże znaczenie ze względu na problem bezrobocia, często znacznie je łagodzi.

Migracje zewnętrzne wpływają w sposób istotny na bilans zasobów pracy poprzez obniżenie podaży pracy o 20-30%.

**Tabela 7**

Struktura wieku migrantów czasowych w 1995 i 2002 roku

Wiek	1995		2002	
	Liczba osób	Odsetek	Liczba osób	Odsetek
<b>Ogółem</b>	<b>77 341</b>	<b>100,0</b>	<b>105 246</b>	<b>100,0</b>
0-14	11 884	15,9	8 891	8,4
15-24	12 924	16,9	19 949	19,0
25-34	23 685	30,5	25 394	24,1
35-44	14 609	18,8	26 052	24,8
45-59	9 077	11,8	15 118	14,4
60 i więcej	5 162	6,1	9 842	9,3

Zródło: Spis z 1995 roku i NSP z 2002 roku

Jak już była mowa, migracja czasowa (zarobkowa) ma tendencje do przekształcania się w migracje stałe, czego wyrazem są decyzje meldunkowe. Obszar intensywnej emigracji zarobkowej, zamieszkały jest przez śląską ludność rodzimą, obejmuje ponad 20% i więcej zasobów pracy. Obszar ten charakteryzuje się napływem kapitału z Niemiec, oraz wyraźnym rozwojem infrastruktury społecznej i budownictwa mieszkaniowego. Obszar rolniczy województwa, zamieszkały przez ludność napływową charakteryzuje się bardzo niskim udziałem emigracji czasowej (1-3%).

Najbliższe lata przyniosą zupełnie nową sytuację w szkolnictwie wyższym i na rynku pracy. Problemy kształcenia i zatrudnienia absolwentów szkół wyższych wymagają w regionie nowych przemysłów i studiów z uwagi na zmieniającą się sytuację demograficzną, zmiany na rynku pracy kadr z wyższym wykształceniem, istniejące bezrobocie oraz restrukturyzację regionu. Szczególnie chodzi o realizację zasady nasyconego rynku pracy, kształcenia na potrzeby zmieniającego się popytu na absolwentów szkół wyższych oraz realizację postulatu pełnej dostępności młodzieży do szkoły wyższej.

Uwarunkowania demograficzne kształcenia wyższego ulegną w najbliższych latach gwałtownym zmianom. Zmiany te będą związane z niską podażą absolwentów szkół średnich na studia, wynikająca z głębokiego nizu demograficznego młodzieży w wieku 19-24 lat.

**Tabela 8**

Liczebność młodzieży w wieku szkoły wyższej (19-24 lat)  
w województwie opolskim i w Polsce w latach 2005-2020 (w tys. osób)

Lata	Polska	Opolskie
2005	3 947	110,3
2010	3 367	93,0
2015	2 812	70,5
2020	2 324	56,7

Zródło: Prognoza demograficzna na lata 2005-2030, Warszawa 2004, GUS

Populacja młodzieży w wieku 19-24 lat w latach 2006-2020 wykazuje wyraźną tendencję spadkową. Wymaga ona szczególnej troski ze strony państwa z uwagi na konieczność inwestowania w kapitał ludzki, jakim jest młodzież i zapewnienie tej grupie dostępu do edukacji, rynku pracy, mieszkania i szeroko pojętych warunków życia. Podaż kandydatów na studia wyższe gwałtownie spadnie. Spadek ten z przyczyn demograficznych na Śląsku Opolskim jest wysoki. W latach 2006-2020 wyniesie około 50%. Równocześnie, aż 40,6% młodzieży wchodzącej na rynek pracy, będą to absolwenci szkół wyższych. Należy jednak zwrócić uwagę, że podaż kandydatów na studia wyższe

uzależniona będzie również od szeregu pozademograficznych czynników, do których należy zaliczyć:

- aspiracje edukacyjne młodzieży,
- sytuacje na rynku pracy,
- sytuacje ekonomiczne rodzin,
- skłonność do migracji zagranicznych,
- struktury i rozmieszczenie uczelni wyższych,
- politykę edukacyjną państwa.

Przedstawione zmiany demograficzne powiązane z niekorzystną sytuacją na rynku pracy kadr z wyższym wykształceniem wymagają odpowiedzi na szereg pytań związanych z perspektywami kształcenia wyższego. Pytania te dotyczą następujących zagadnień: Czy istniejący poziom wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego odpowiada potrzebom społecznym i gospodarczym. Czy koncepcja nasyconego rynku pracy absolwentami szkół wyższych jest celowa. Czy należy sterować rozmiarami kształcenia. Czy kłopoty z zatrudnieniem absolwentów mają trwały charakter, czy są przejściowe. Czy problem rozwoju szkolnictwa wyższego należy uznać w regionie za strategiczny dla rozwoju regionalnego.

Opowiadamy się za koncepcją nasyconego kadrami z wyższym wykształceniem rynku pracy. Budowa regionalnej gospodarki opartej na wykształceniu i wiedzy wymaga głębokiej restrukturyzacji szkolnictwa wyższego w sensie dostosowania go do zmieniających się potrzeb rynku pracy, podniesienia jakości kształcenia i rozwoju nowej formy ustawicznego kształcenia. Należy stwierdzić, że aktualny poziom wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego jest niski i niekorzystny w świetle innych regionów kraju. Wynika on częściowo z historycznych uwarunkowań, nadmiernych migracji zagranicznych oraz braku nowoczesnych inwestycji w regionie, skromnym inwestowaniu w naukę, słabą powiązaniem nauki z praktyką, rozproszonym rynkiem edukacyjnym i nie zawsze wysokimi standardami kształcenia. Poniższa tabela ukazuje zmiany w poziomie wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego w latach 1988-2002.



**Tabela 9**

Ludność według poziomu wykształcenia w woj. opolskim w wieku 15 lat i więcej w latach 1988-2002 (w odsetkach)

	<b>1988</b>	<b>2002</b>
Wyższe	5,0	8,3
Srednie i policealne	22,1	28,8
Zasadnicze zawodowe	27,2	27,0
Podstawowe	41,3	28,0
Podstawowe nieskonczone	4,4	2,3

Zródło: NSP z 2002 r. województwo opolskie, str. 23

Dynamika i struktura zmian w poziomie wykształcenia ludności jest bardzo pozytywna. Az 64,1% ludności (2002) posiada wykształcenie ponadpodstawowe. Lata 1988-2002 przyniosły wyraźny wzrost osób posiadających wykształcenie wyższe i średnie, przy spadku udziału wykształcenia podstawowego. Zróżnicowanie wykształcenia ludności miast i wsi, mężczyzn i kobiet jest znaczne. Wśród mieszkańców miast, az 12,1% osób posiada wykształcenie wyższe, na wsi jedynie 4,0%, a wśród ludności wiejskiej-rolniczej, jedynie około 2%. Poziom wykształcenia wyższego kobiet był wyższy (8,7%) niż mężczyzn (7,9%), ludzi młodych do 29 lat (13,7%) wyższy niż w wieku 50 lat i więcej (4,1%).

Rozwój każdego regionu jest uwarunkowany nie tylko zainwestowaniem przemysłowym, ale głównie liczebnością i jakością kadr o najwyższych kwalifikacjach. Na Opolszczyźnie mimo pozytywnych zmian w poziomie wykształcenia ludności i zatrudnienia osób z wyższym wykształceniem oraz mimo powołania w Opolu uniwersytetu i politechniki, obserwuje się jednak od 1985 r. dużą stabilność kadr po studiach wyższych, co jest zjawiskiem groźnym dla realizacji strategii rozwoju województwa. Kwalifikacje są bowiem ściśle związane z rozwojem społeczno-gospodarczym i aktywną polityką rynku pracy. Wybór strategii rozwoju regionu, opartej na intensywnej gospodarce, związany jest na ogół z obfitością zasobów wykwalifikowanych pracowników, a to prowadzi się w praktyce do dużej podaży kadr wykwalifikowanych. Jedną z najistotniejszych barier rozwoju regionu może być brak wysoko wykwalifikowanych pracowników, o różnym poziomie wykształcenia, związanych z rynkiem pracy. Warto w tym miejscu wspomnieć, że poza granicami kraju pracują z województwa opolskiego 2 464 osoby z wyższym wykształceniem, 15 568 osób legitymujących się wykształceniem średnim i policealnym oraz 30 461 osób ze świadectwem szkoły zawodowej.

**Tabela 10**

Współczynniki skolaryzacji młodzieży w szkolnictwie wyższym  
w wieku 19-24 lata w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

<b>Kraje</b>	<b>1990</b>	<b>1995</b>	<b>1999</b>
Albania	7,8	10,2	12,7
Białorus	23,0	22,7	30,0
Bulgaria	26,2	33,7	34,7
Czechy	17,2	19,8	26,0
Estonia	34,4	31,7	45,0
Litwa	26,5	22,8	39,2
Łotwa	20,5	21,6	46,5
Moldawia	15,7	13,7	20,8
<b>Polska</b>	<b>17,0</b>	<b>27,2</b>	<b>42,8</b>
Rosja	24,6	22,4	31,4
Rumunia	9,2	17,5	23,4
Słowacja	14,3	18,3	22,5
Ukraina	21,7	20,8	29,7
Węgry	12,1	18,0	28,9

Zródło: UNICEF (2001)

We wszystkich krajach Wspólnoty Europejskiej kwestia kształcenia oraz zatrudnienia absolwentów szkół wyższych jest przedmiotem szczególnej troski. Obecnie szkolnictwo europejskie przechodzi mniej lub bardziej radykalne przemiany, głównie w zakresie treści nauczania, próbując przystosować się do nowych głębokich wyzwań cywilizacyjnych, technicznych, a szczególnie do zmian na rynku pracy. Istniejący model kształcenia podlega stałej krytyce, realizowane są nowe programy edukacyjne. Szkolnictwo wyższe próbuje dostosować sylwetkę absolwenta do potrzeb XXI w., by zapewnić mu szanse pracy. Nasze szkolnictwo wyższe będzie coraz bardziej związane z europejskim rynkiem pracy. Problem kształcenia, zatrudnienia, a także bezrobocia absolwentów polskich szkół wysunie się z całą siłą na czoło regionalnej polityki zatrudnienia i edukacyjnej.

Narodowy Spis Powszechny z 2002 roku i Spis Powszechny z 1988 r. wyraźnie ukazują stosunkowo niski poziom wykształcenia wyższego i niskie współczynniki skolaryzacji społeczeństwa Śląska Opolskiego na tle kraju. Dane spisów (1988 i 2002) obrazują wykształcenie całej populacji obejmującej osoby aktywne i bierne zawodowo powyżej 13 roku życia. Pomimo szybkiego rozwoju

szkolnictwa wyższego i podnoszenia stopy skolaryzacji, Śląsk Opolski znajduje się w strefie wysokiego zagrożenia edukacyjnego.

Transformacja ustrojowa otworzyła nowe możliwości kształcenia wyższego. Rola wykształcenia wyższego jako środka sukcesu życiowego w świadomości nowego pokolenia stale wzrasta.

Osobnym problemem badawczym jest rozmieszczenie przestrzenne kadr kwalifikowanych w miastach i gminach województwa opolskiego. Mamy tu bowiem obszary problemowe (depresji) z punktu widzenia poziomu wykształcenia ludności, szczególnie na terenach rolniczych. Szczegółowa analiza bogatego materiału statystycznego dotyczącego poziomu wykształcenia opolskiej ludności w wieku powyżej 13 lat ukazuje poważne dysproporcje w rozmieszczeniu osób o wykształceniu wyższym, średnim i zasadniczym zawodowym. Występują przy tym ściśle związki między poziomem wykształcenia ludzi a charakterem gospodarczym obszarów i rozmieszczeniem przemysłu w poszczególnych ośrodkach, rozmieszczeniem etnicznym ludności i obszarami emigracji kadr kwalifikowanych.

**Tabela 11**

Odsetek osób z wyższym wykształceniem w powiatach woj. opolskiego do ludności w wieku 13 lat i więcej w 2002 r.

Powiaty	%	Powiaty	%
Województwo	8,3	powiat prudnicki	6,2
m. Opole	20,0	powiat głubczycki	5,8
powiat brzeski	8,0	powiat opolski	5,6
powiat kedzierzynsko-kozielski	7,4	powiat oleski	5,4
powiat nyski	7,1	powiat strzelecki	5,3
powiat namysłowski	6,9	powiat krapkowicki	5,2
powiat kluczborski	6,4		

Zródło: Obliczenia własne na podstawie N.S.P. z 2002 r. N.S.P. woj. opolskie, str. 170-172, Urząd Statystyczny w Opolu.

Rozmiary i kierunki kształcenia będą podlegać weryfikacji przez rynek pracy i to przez okres 20-30 lat aktywnego życia absolwentów szkół. Przygotowanie kadr dla potrzeb regionalnego, krajowego i europejskiego rynku pracy wymaga dużej troski, a także systematycznych badań. Restrukturyzacja gospodarki Śląska Opolskiego, wzrost aspiracji młodzieży do kształcenia, sytuacja demograficzna charakteryzująca się niskim demograficznym, zarysowujące się bezrobocie absolwentów – wszystko to przemawia za elastycznością kształcenia w zakresie treści nauczania i za powiązaniem nauki z gospodarką Śląska.

Obecnie bowiem liczne rzesze absolwentów opolskich szkół wyższych i średnich nie pracują w zawodzie wyuczonym, co świadczy o ogromnym marnotrawstwie kwalifikacji. Marnotrawstwo to wynika często nie z nadmiaru kształcenia kadr, ale z wadliwie funkcjonującego rynku pracy, a także – wadliwie ukształtowanej sylwetki absolwenta.

Pełnej informacji o poziomie wykształcenia ludności dostarczyły nam spisy powszechnie. Wskazują one na pozytywne zmiany w wykształceniu ludności Śląska Opolskiego w minionym 50-leciu. Powstanie Uniwersytetu Opolskiego oraz Politechniki Opolskiej, a także Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji wyraźnie podniosło aspiracje edukacyjne społeczeństwa opolskiego. Wzrost liczby studentów do 35 tys. stawia Opole na pierwszym miejscu w kraju pod względem liczby studentów przypadających na mieszkańców. Udział osób z wyższym wykształceniem wśród ogółu ludności wzrósł z 1,2% w 1960 r. do 8,3% w 2002 r. Analogiczne dane dla wykształcenia średniego wynosiły 7,6 i 28,8%. Nadal jednak (w 2002 r.) ponad 55,1% ludności powyżej 15 roku życia legitymowało się wykształceniem poniżej średniego.

Tabela 12

Ludność w wieku 15 lat i więcej w województwie opolskim  
wg poziomu wykształcenia w latach 1960-2002

Lata	Ogółem	Wykształcenie			
		wyższe	średnie	zasadnicze zawodowe	podstawowe pełne
<b>W tysiącach</b>					
1960	580,2	7,2	44,3	21,6	367,0
1970	750,0	14,3	69,0	88,6	429,7
1988	805,0	40,5	177,6	218,9	332,9
2002	878,2	73,0	252,7	237,6	245,9
<b>W odsetkach</b>					
1960	100,0	1,2	7,6	3,8	63,2
1970	100,0	1,9	9,2	11,8	57,3
1988	100,0	5,0	22,1	27,2	41,3
2002	100,0	8,3	28,8	27,1	28,0

Zródło: Obliczenia własne na podstawie spisów powszechnych

Na Śląsku Opolskim liczba osób z wyższym wykształceniem wzrosła z 7,2 tys. w 1960 r. do 73,0 tys. w 2002 r. Ten prawie dziesięciokrotny wzrost jest imponujący, jeżeli porównamy go do przeszłości. W strukturze ludności według poziomu wykształcenia aż 28,0% stanowiły jednak osoby z wykształceniem podstawowym. Ludność w miastach charakteryzowała się wyraźnie wyższym poziomem wykształcenia niż wiejska. W najgorszej sytuacji są

powiaty rolnicze, gdzie poziom wykształcenia ludności jest szczególnie niski. Omawiając zmiany w poziomie wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego na przestrzeni 57 lat (1946-2002), należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie wykształcenia ludności miast i wsi, mężczyzn i kobiet, ludności śląskiej i napływowej. Poziom wykształcenia kobiet jest wyższy niż mężczyzn. Kobiety częściej niż mężczyźni były absolwentkami szkół wyższych. Wśród ludności śląskiej odsetek osób z wykształceniem zawodowym jest szczególnie wysoki.

**Tabela 13**

Ludność według wykształcenia wyższego w 2002 roku w stosunku do ogółu ludności w wieku 13 lat i więcej według województw

Lp.	Województwo	Wyższe
	<b>Polska</b>	<b>9,9</b>
1.	Mazowieckie	13,8
2.	Pomorskie	10,9
3.	Małopolskie	10,1
4.	Zachodniopomorskie	10,0
5.	Dolnośląskie	9,9
6.	Lubelskie	9,4
7.	Wielkopolskie	9,3
8.	Łódzkie	9,2
9.	Podlaskie	9,1
10.	Świętokrzyskie	9,1
11.	Śląskie	8,9
12.	Podkarpackie	8,5
13.	Kujawsko-pomorskie	8,3
14.	Warmińsko-mazurskie	8,3
15.	Lubuskie	8,2
16.	Opolskie	8,0

Zródło: Raport z wyników NSP Ludności i mieszkań 2002, GUS, Warszawa 2003, str. 116, 117

Ostatnie miejsce województwa opolskiego z punktu widzenia jakości kapitału ludzkiego, a więc osób posiadających wykształcenie wyższe świadczy już o istnieniu tzw. „bariery kwalifikacyjnej” w dalszym jego rozwoju. Bariera ta pogłębianą jest nadmiernymi migracjami zarobkowymi mieszkańców Opolszczyzny do pracy w Niemczech.

**Tabela 14**

Przyrost (spadek) młodzieży w wieku 19-24 w latach 2006-2020  
w Polsce i woj. opolskim

Województwa	Przyrost (spadek) w latach		
	2006-2010	2011-2015	2016-2020
<b>Polska</b>	<b>-580,1</b>	<b>-554,6</b>	<b>-488,3</b>
Opolskie	-17,3	-22,5	-13,8
Dolnośląskie	-58,9	-44,1	-33,7
Kujawsko-pomorskie	-32,6	-26,3	-27,9
Lubelskie	-31,4	-31,2	-31,3
Lubuskie	-18,7	-15,4	-12,2
Łódzkie	-40,9	-29,9	-33,8
Małopolskie	-32,1	-40,3	-41,4
Mazowieckie	-74,6	-58,7	-56,4
Podkarpackie	-20,9	-35,1	-32,9
Podlaskie	-14,0	-20,2	-19,6
Pomorskie	-29,5	-32,3	-24,4
Śląskie	-88,6	-88,3	-55,7
Świętokrzyskie	-21,2	-16,8	-18,3
Warmińsko-mazurskie	-24,1	-23,0	-21,6
Wielkopolskie	-45,1	-47,7	-42,4
Zachodniopomorskie	-30,2	-22,8	-22,9

Zródło: Prognoza demograficzna Polski GUS, Warszawa 2004

**Tabela 15**

Liczebność roczników osiągniętych 19 lat w Polsce i województwie opolskim  
w latach 2005-2015

Lata	Polska	Województwo opolskie
2005	642,1	18,4
2006	595,0	17,3
2007	586,4	17,0
2008	560,6	16,1
2009	551,8	15,1
2010	550,2	15,1
2011	521,2	14,2
2012	497,0	13,1
2013	481,0	12,6
2014	447,8	11,7
2015	434,3	11,4
2005-2015	5 867,4	162,0

Zródło: Jak w tab. 14

Podaż młodzieży osiągającej wiek szkoły wyższej (19 lat) spada już od 2000 roku. Tylko wzrost konkurencyjności nauczania może wpłynąć na rozwój Opola jako ośrodka kształcenia.

Wzrost ilości studentów szkół wyższych w Polsce i na Śląsku Opolskim był imponujący. W Polsce ilość studentów wzrosła z 403,8 tys. w 1990/1991 r. do 1 431,9 tys. w 1999/2000 i 1 750 tys. w 2004/2005. Współczynnik skolaryzacji (brutto) wzrósł z 12,9% do 36,9%. Równocześnie wzrosła ilość szkół wyższych w dużym stopniu w wyniku rozwoju szkół niepaństwowych. Gwałtowny wzrost studentów kształcących się w wyższych uczelniach, dokonał się bez odpowiedniego wzrostu nauczycieli akademickich i kosztem jakości kształcenia.

**Tabela 16**

Przyrost (spadek) młodzieży w wieku 19-24 w powiatach województwa opolskiego w latach 2006-2015

Powiaty	Przyrost (spadek) w latach		Powiaty	Przyrost (spadek) w latach	
	2006- 2010	2011- 2015		2006- 2010	2011- 2015
<b>Ogółem województwo</b>	<b>-17 353</b>	<b>-22 437</b>			
Brzeski	-1 616	-1 310	Nyski	-2 542	-2 664
Glubczycki	-886	-1 005	Oleski	-868	-1 601
Kedzierzynsko-kozielski	-1 590	-2 581	Opolski	-2 212	-3 198
Kluczborski	-1 204	-1 425	Prudnicki	-739	-1 339
Krapkowicki	-1 013	-1 727	Strzelecki	-910	-2 374
Namysłowski	-864	-704	m. Opole	-2 909	-2 509

Zródło: Jak w tab. 14

Analiza statystyczna wskazuje na istotny spadek młodzieży w wieku szkoły wyższej w poszczególnych powiatach województwa opolskiego.

Proces restrukturyzacji gospodarki Śląska Opolskiego spowodował jawne bezrobocie absolwentów szkół wyższych. Rynek pracy w sposób wyraźny weryfikuje rozmiary i strukturę zatrudnienia kadr o najwyższych kwalifikacjach. Aktualne bezrobocie osób z wyższym wykształceniem wynika z jednej strony z racjonalizacji zatrudnienia, z drugiej natomiast ze złe funkcjonującego rynku pracy i antyinflacyjnej polityki ekonomicznej. W sumie jednak posiadanie wyższego wykształcenia chroni przed bezrobociem, a szanse zatrudnienia mają osoby z wyższym wykształceniem. Bezrobocie kadr z wyższym wykształceniem przynosi jedynie istotne straty ekonomiczne i społeczne. Są one znaczące. Wyrażają się one między innymi w drenazu mózgow i w zatrudnieniu poza

zawodem wyuczonym. Błędy w polityce edukacyjnej polegające na braku powiązania pomiędzy kształceniem a zatrudnieniem, powodują bezrobocie w licznych zawodach i hamują rozwój ekonomiczny. Potrzebny jest zatem elastyczny system kształcenia w różnych zawodach, czasu kształcenia i treści nauczania. Przeprowadzone badania potwierdzają też, że następuje proces segmentacji rynku pracy kadr z wyższym wykształceniem. Występują zawody deficytowe i nadwyżkowe. Istotną rolę administracji państwa jest prognozowanie kształcenia.

Podstawą wyjściową do opracowania prognoz struktury wykształcenia ludności jest przede wszystkim analiza wzajemnych relacji między wzrostem ludności, zasobów pracy, zmian w strukturze zatrudnienia, wzrostem produkcji, wydajnością oraz zmianami w strukturze przestrzenno-gospodarczej regionu. Istotną rolę spełnia tu też wiele dodatkowych czynników jak: 1) postęp techniczny, 2) struktura produkcji, 3) technologia produkcji, 4) stopień automatyzacji i stopień złożoności produkcji, 5) metody zarządzania, 6) stopień koncentracji i specjalizacji produkcji, 7) stopień wykorzystania już zaangażowanej w procesie produkcji kadry, 8) poziom doświadczenia kadr, 9) poziom obsługi ludności ze strony służby zdrowia, szkolnictwa, kultury, 10) wielkość i rozwój poszczególnych miast, 11) istniejący model zarządzania gospodarką, 12) stopień wdrażania gospodarki rynkowej i restrukturyzacji gospodarki.

Planowanie potrzeb kadrowych jest więc praktycznie pochodną strategii społeczno-gospodarczej regionu. Trzeba z naciskiem podkreślić, że bez rzetelnie opracowanego planu strategii rynku pracy nie może być realnego planowania potrzeb kadrowych.

W sumie, aby racjonalnie planować zapotrzebowanie na pracowników o różnym poziomie wykształcenia trzeba dysponować:

- trafna diagnoza istniejącego stanu nasycenia i wykorzystania kadr kwalifikowanych,
- wypracowanymi przez naukę metodami obliczeń zapotrzebowania na pracowników kwalifikowanych,
- założeniami dotyczącymi polityki społecznej, inwestycyjnej, rolnej, (strategia rozwoju regionu do 2020 r.),
- założeniami dotyczącymi tempa przemian w postępie technicznym.

Najsłabszym elementem planowania potrzeb kadrowych jest więc mało precyzyjny plan regionalny oraz dane o postępie technicznym. Możemy jedynie na podstawie przewidywanych tendencji rozwoju regionu, dotyczących wzrostu ludności, zasobów pracy, zmian w strukturze zawodowej ludności, przewidywanego wzrostu produkcji przemysłowej i rolnej oraz sieci osadniczej przedstawić bardzo ogólny zarys zapotrzebowania na kadry kwalifikowane w regionie opolskim do 2020 roku.



Istniejąca literatura wskazuje, że obliczenie zapotrzebowania na kadry wykwalifikowane wymaga jednoczesnego zastosowania kilku metod analizy. W praktyce stosuje się:

1. metode wskaźnikowa – polegająca na przyjęciu odpowiednich proporcji między przyrostem młodzieży a wzrostem kadry wykwalifikowanej, przyrostem ludności, zasobów pracy, produkcji przemysłowej i wydajności,
2. metode normatywna – będąca w zasadzie metoda szczególna, polegająca na operowaniu odpowiednio obliczonymi normami dla określonych branż i grup przedsiębiorstw,
3. metode pośrednia – polegająca na porównywaniu analizowanej struktury kadr ze strukturami przyjętymi za wzorzec,
4. metode przedsiębiorstw wzorcowych – polegająca na porównaniu struktury zasobów pracy w zakładzie najbardziej postępowym pod względem rozwoju techniki ze strukturą zasobów pracy w badanych zakładach,
5. metode porównania – rozwiniętych i mniej rozwiniętych regionów i galezi,
6. metode ekstrapolacji – dotychczasowego rozwoju,
7. metode wychodząca z analizy demograficznej – badająca wpływ zmian w liczbie młodzieży w wieku szkoły wyższej.

Prognozy demograficzne przedstawiają obraz przyszłego kształtowania się stanu i struktury ludności, a więc określają wielkość przyszłych potrzeb społeczno-gospodarczych ludności. Stanowią podstawę planowania podaży pracy.

Prognozy demograficzne opracowane dla przekroju miast i gminy pozwalają na konstruowanie strategii rozwoju regionalnego, w tym również koncepcji rozwoju kształcenia młodzieży i jej zatrudnienia.

Stosując metode analizy demograficznej można określić za pomocą współczynników skolaryzacji rozmiary podaży młodzieży w wieku 19 lat, wyrażające chęć podjęcia studiów wyższych w regionie opolskim. W świetle przeprowadzonych badań można przewidywać, że od 50% do 60% liczebności rocznika młodzieży w wieku 19 lat podejmie studia wyższe (aktualnie współczynnik skolaryzacji brutto wynosi 39,0%). Równocześnie wśród młodzieży wchodzącej na rynek pracy w latach 2006-2010, aż 40,6% stanowić będą absolwenci szkół wyższych. Oznacza to w praktyce rynku pracy głęboką rewolucję. Młodzież sięgająca po pracę będzie miała bardzo wysokie kwalifikacje zawodowe, nie tylko wyższe, ale również pełne średnie. Zapewnienie szansy pracy tej grupie osób to cel strategiczny dla Śląska Opolskiego.

**Tabela 17**

Liczebność młodzieży w województwie opolskim w wieku lat 24 wchodzących na rynek pracy, w tym absolwenci szkół wyższych w latach 2006-2010

Lata	Liczebność młodzieży w wieku 24 lat*	Prognoza absolwentów szkół wyższych**	Odsetek
2006	17 300	7 900	45,7
2007	18 900	7 700	40,7
2008	19 300	7 550	39,1
2009	19 300	7 400	38,3
2010	18 400	7 250	39,4
2006-2010	93 200	37 800	40,6

\* Dane wg NSP z 2002 r.

\*\* Studiów dziennych, zaocznych i eksternistycznych.

Zródło: Obliczenia własne na podstawie roczników statystycznych

## PODSUMOWANIE

1. Gospodarka oparta o wiedzę nie tylko wymaga dalszego rozwoju edukacji i ustawicznego kształcenia, ale napływu nowoczesnych inwestycji opartych o wiedzę, wzrostu inwestycji w naukę, badania i wysokie technologie, budowy infrastruktury telekomunikacyjnej i nowych technik zarządzania.
2. Strategie kształcenia w szkolnictwie wyższym i średnim mają główne znaczenie dla zwiększenia zatrudnienia, aktywności zawodowej, mobilności przestrzennej i zwalczania marginalizacji społecznej. Aktualna, niekorzystna sytuacja w zakresie poziomu wykształcenia ludności Śląska Opolskiego wymaga systematycznego podniesienia poziomu i jakości jej wykształcenia.
3. Aktualny (NSP 2002) poziom wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego jest niski i nieodpowiedni w świetle potrzeb rynku pracy i zmieniającej się gospodarki regionu. Wynika on częściowo z historycznych uwarunkowań, słabości bazy materialnej, szczupłych nakładów na edukację, słabości powiązań edukacji z praktyką i potrzebami rynku pracy, skromnego inwestowania w kadry dydaktyczne i naukę, niedostatecznego dostępu do internetu, rozproszonego rynku edukacyjnego i niskie jego standardy kształcenia.
4. Restrukturyzacja gospodarcza regionu i przemysłu do 2020 roku związana będzie stale ze wzrostem poziomu wykształcenia i poziomu kwalifikacji zawodowych różnych grup pracowników i zdobywaniem zupełnie nowych zawodów. Wzrosnie złożoność pracy, a zmiana kwalifikacji może objąć

- ponad 50% pracowników różnych firm, a szczególnie kadr specjalistów i menedżerów.
5. W najbliższych latach rynek pracy stworzy popyt na pracowników o wysokich kwalifikacjach, chetnych do ustawicznego kształcenia, akceptacji do innowacji, elastyczności, kreatywności, umiejętności współpracy z innymi ludźmi, znajomości języków, pracy z komputerem, samodzielności i samodyscypliny.
  6. Wielostronna analiza sytuacji w zakresie edukacji i wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego potwierdziła potrzebę wprowadzenia nowej regionalnej polityki edukacyjnej do 2020 r. musi być dostosowana do społecznych uwarunkowań demograficznych, etnicznych i społeczno-gospodarczych oraz przestrzennych. Potrzebna też jest ścisła współpraca szkół wyższych w regionie w zakresie pełnego wykorzystania nauki w praktyce.

#### **LITERATURA**

- [1] BIALECKI I.: Nierówności edukacyjne w Polsce, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, 1999, nr 14.
- [2] HRYNIEWICZ J., JALOWIECKI B.: Rynek pracy intelektualnej w Polsce, Warszawa 1994 r.
- [3] Inwestowanie w pracownika. Koncepcje i praktyka zachodnich przedsiębiorstw i uniwersytetów. Tł. i oprac. G. Krupinska, K. Stobinska, Warszawa 1996 r.
- [4] Jakość kształcenia w perspektywie wejścia Polski do Unii Europejskiej, pod red. M. Nowickiej-Skowron i in., Płock 2000.
- [5] Jakość w szkolnictwie wyższym: przykład Polska, pod red. E. Wnuk-Lipinskiej, M. Wójcickiej, Warszawa 1995 r.
- [6] KABAJ M.: W kierunku gospodarki opartej na wiedzy, „Polityka społeczna” 1997, nr 4.
- [7] Kapitał ludzki a konkurencyjność przedsiębiorstw, praca zbiorowa pod red. Mirosławy Rybak, Wydawca: Poltext, Warszawa 2003.
- [8] Kapitał ludzki czynnikiem rozwoju euroregionu Bug (raport z badań), Leon Dyczewski, Dariusz Wadowski, Robert Szwed, Wydawca: Norbertinum, Lublin 1997, tom 11.
- [9] KLUCZYNSKI J.: Szkolnictwo wyższe w czterdziestolecu Polski Ludowej, Warszawa-Kraków 1986.
- [10] KOLACZEK B.: Polityka edukacyjna państwa. W: Polityka społeczna w latach 1994-1996. Procesy regulacyjne i ich potencjalne skutki, pod red. S. Golinowskiej, Warszawa 1996.

- [11] KOPTAS G.: Edukacja ustawiczna w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej, „Polityka społeczna” 1997, nr 4.
- [12] EDVINSSON L., MALONE M.S.: Kapitał intelektualny, Wydawca: PWN, Warszawa 2001.
- [13] MARCINIAK S.: Innowacje i rozwój gospodarczy, Warszawa 1997 r.
- [14] PISZ Z.: Wybrane zagadnienia oświaty i kształcenia. W: Zadania społeczne, pod red. Z. Pizsa, Wrocław 1996.
- [15] Pomiar i rozwój kapitału ludzkiego przedsiębiorstwa, materiały na konferencje, pod red. Doroty Dobii, Wydawca: Polska Fundacja Promocji Kadr – Zarząd, Warszawa 2003 r.
- [16] RAJKIEWICZ A.: Edukacja w świetle potrzeb przyszłości. W: Społeczeństwo polskie wobec wyzwań transformacji systemowej. (Problemy społeczne i demograficzne w perspektywie przyszłości świata i Polski), Warszawa 1998.
- [17] WISZNIEWSKI A.: Szkolnictwo wyższe u progu XXI stulecia. W: [http://www.pwr.wroc.pl/politechnika/pryzmat/Pryzmat\\_71/71wnt221.html](http://www.pwr.wroc.pl/politechnika/pryzmat/Pryzmat_71/71wnt221.html).
- [18] Zarządzanie strategiczne kapitałem ludzkim, pod red. Antoniego Ludwiczynskiego i Katarzyny Stobinskiej, Wydawca: Poltext, Warszawa 2001.

## OBSZARY MIGRACYJNE W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM (ETNICZNY KONTEKST PROCESÓW LUDNOSCIOWYCH)

### 1. LUDNOSC REGIONU OPOLSKIEGO

Zgodnie z przyjętymi założeniami przedmiotem analizy i wyjaśniania jest etniczny kontekst procesów migracyjnych wśród ludności regionu opolskiego.

Ustalony zasięg przestrzenny badań dostosowany do obszaru regionu opolskiego, rozumianego jako administracyjny obszar województwa opolskiego, ma niewątpliwie cechy ograniczające optymalny obszar badań ludnościowych, zawierających wskazany kontekst etniczny.

Określenie opcji etnicznych ludności województwa na możliwie szczegółowym poziomie danych ma podstawowe znaczenie w procedurze wyjaśniania dynamiki analizowanych zmiennych, stąd niezbędne staje się wskazanie na skład, wielkość i rozmieszczenie ludności ujmowanej jako **zmienna wyjaśniająca**.

Wyjściowym podziałem ludności regionu jest wydzielenie dwóch grup: ludności **rodzimej** i ludności **napływowej**

Kategoria ludność **rodzima** zawiera trzy subkategorie:

- ludność rodzima o opcji polskiej (Ślązak-Polak) – dla której to grupy brak danych ilościowych,
- ludność niemiecka i śląska o opcji niemieckiej (Ślązak-Niemiec i Niemiec) – spis wyróżnił te grupy łącznie, oraz
- ludność śląska o opcji śląskiej (Ślązak-Ślązak) – istnieją dane dla tej grupy na poziomie gmin, dla poziomu wsi dane są częściowo szacowane.

Kategoria ludność **napływowa** zawiera także trzy subkategorie, (przy czym dla żadnej z nich nie dysponujemy danymi na poziomie poszczególnych wsi) i są to:

- ludność polska i niepolska wysiedlona z kresów II Rzeczypospolitej,
- migranci wewnętrzni (z tzw. województw centralnych: warszawskie, łódzkie, krakowskie),
- inni (inne obszary np. z Francji)<sup>126</sup>.

Na terenie województwa mieszka także określona grupa ludności nie mieszcząca się w wspomnianym dychotomicznym podziale, przy czym

---

<sup>126</sup> Brak rozpoznania aktualnej lokalizacji tych grup ludności jest jedną z największych „białych plam” w badaniach ludnościowych w regionie opolskim, a także, jak należy sądzić – w całej Polsce.

przyjmujemy ze relatywnie ich niewielka liczba (osób o innych cechach etnicznych np. Ukraińcy, Romowie, inni) aniżeli wskazane dwie grupy, nie wazy ilościowo na analizach opartych na wskazanym binarnym układzie (należy tu także wskazać na brak danych na poziomie poszczególnych wsi) <sup>127</sup>.

**Tabela 1**  
Struktura etniczna ludności województwa opolskiego (spis 2002)

Kategoria	Liczba	Odsetek
Ogółem	1 065 043	100,0
Ludność polska	869 258	81,6
Ludność niepolaska razem	133 342	12,5
Ludność niemiecka	106 540	10,0
Ludność ślaska	24 199	2,3
Ludność rodzima (niemiecka + ślaska)	130 739	12,4
Ludność romska	861	0,08
Ludność ukraińska	275	0,03
Ludność rosyjska	128	0,01
Ludność niepolaska pozostała	1339	0,13
Ludność nieustalona	62 443	5,9

Zródło: dane GUS, opracowanie własne

Liczebność wyróżnionych w tabeli kategorii etniczne nie poddaje się żadnej weryfikacji ilościowej, także w ujęciu historycznym - jest to bowiem, do chwili obecnej, jedyna etnicznie zdefiniowana struktura populacji województwa opolskiego.

### 1.1. Ludność niepolaska

Punktem wyjścia dla określenia wielkości i rozmieszczenia określonych grup etnicznych jest ustalenie parametrów zbioru: *ludność niepolaska*.

Liczebność tej grupy (a także nazwa: *ludność niepolaska*) jest, w określonej części, konsekwencją formuły pytania zawartego w badaniach spisowych z 2002 r.

W wyniku zastosowania w spisie pytania w wersji zerojedynkowej (tak lub nie) uzyskano zbiór odpowiedzi, w którym nie pojawiła się nawet możliwość rozważenia czy np. ludność ślaska nie mogła wygenerować trzecią opcję,

<sup>127</sup> Łącznie grupa ta liczy 2603 mieszkańców tj. 0,2%

wymieniona wyżej, a mianowicie określenia liczebności zbioru Ślązak-Polak. O potrzebie poszukiwan rozwiązania tego ilościowego dylematu świadczy fakt iż nie jest możliwe jednoznaczne ustalenie, dla szeregu społeczności lokalnych, kompletnego katalogu ludności o różnorodnych (jeżeli takowe wystąpiły) opcjach etnicznych.

Zbiór *ludność niepolska* zawiera wszystkie rozpoznane deklaracje etniczne, w których osoby spisywane uznały iż w przyjętej konstrukcji pytania spisowego, najbardziej adekwatna do autoidentyfikacji będzie odpowiedź, iż nie jest się Polakiem.

Według danych spisowych (2002) liczba ludności, której ustalona wielkość jako zbiorowość ludności niepolskiej wyniosła 133 342 osoby (12,5% całości ludności regionu), wykazuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne.

Na obszarze 1034 miejscowości (miast i wsi) obejmujących całkowicie powierzchnię województwa<sup>128</sup> skala (zakres) zróżnicowania sięga prawie 90% (89,7%).

**Tabela 2**  
Parametry zbioru *odsetek ludności niepolskiej*

Odsetek ludności niepolskiej razem	Parametry
Srednia wojewódzka	12,5
Srednia zbioru	17,1
Mediana	1,7
Odchylenie standardowe	22,1
Kurtoza	-0,1
Zakres (rozstęp)	89,7
Minimum	0,0
Maksimum	89,7
Współczynnik zmienności (V)	129,2
Licznik	1034

Zródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

Zróżnicowanie odsetka ludności niepolskiej pomiędzy poszczególnymi miejscowościami województwa opolskiego jest bardzo duże. Potwierdzają to zastosowane miary opisujące rozkład empiryczny badanej cechy - oprócz wymienionego rozstępu, współczynnik zmienności sięga 129,2%, wysokie

---

<sup>128</sup> Na prezentowanych kartogramach występuje (szrafura) niewielki obszar w obrębie miasta Kędzierzyna-Koźla, dla którego nie ma żadnych danych ludnościowych, z uwagi na fakt, iż w całości jest to obszar z wyłączną funkcją przemysłową.

wartosci posiada parametr odchylenia standardowego( $s = 22,1$ ), co przy medianie wynoszacej 1,7% wskazuje na bardzo zróżnicowany szereg.

Potwierdza to także kurtoza (wynoszaca = - 0,1) wskazujaca zgodnie z formuła tej miary na bardzo płaski rozkład<sup>129</sup>.

Identyczny obraz wylania się z prezentowanego rozkładu przestrzennego odsetka ludności niepolskiej. Wynika to z faktu, iż w perspektywie całego regionu istnieją obszary o wysokiej koncentracji odsetka ludności niepolskiej oraz, z drugiej strony, tereny bez występowania zjawiska ludności niepolskiej - co w sposób bezpośredni rzutuje na parametry analizowanego zbioru.

Przyjmując cztery (4) klasy podziału zbiorowości według wielkości udziału ludności niepolskiej (%) uzyskano relatywnie wyraźne skupiska tej grupy ludności. Największe i istotnie wyraźne skupisko występuje w rejonie zamykającym się pomiędzy miastami Korfantów, Biała, Głogówek i Krapkowice - z rozproszonym ciągiem wsi wzdłuż lewobrzeżnej części Odry.

Małe koncentracje ludności niepolskiej (pow. 50% ogółu ludności w danej miejscowości) są w rejonie na południe od Ozimka - rozszerzając się na większy teren pomiędzy Dobrodzieniem a Olesnem i wsiami na południe od Kluczborka.

Łącznie liczba miejscowości o odsetku ludności pow. 50% ludności ogółem wyniosła 118 wsi (tj. 11,4% wszystkich miejscowości w województwie opolskim).

W kolejnych 258 miejscowościach (tj. 25,0% miejscowości w województwie) odsetek ludności niepolskiej waha się pomiędzy 20 a 50% ludności ogółem. Przestrzenne rozmieszczenie ludności o wskazanym poziomie udziału w populacji ogółem, stanowi swoista *otulinę* obszarów o udziale pow. 50% całości.

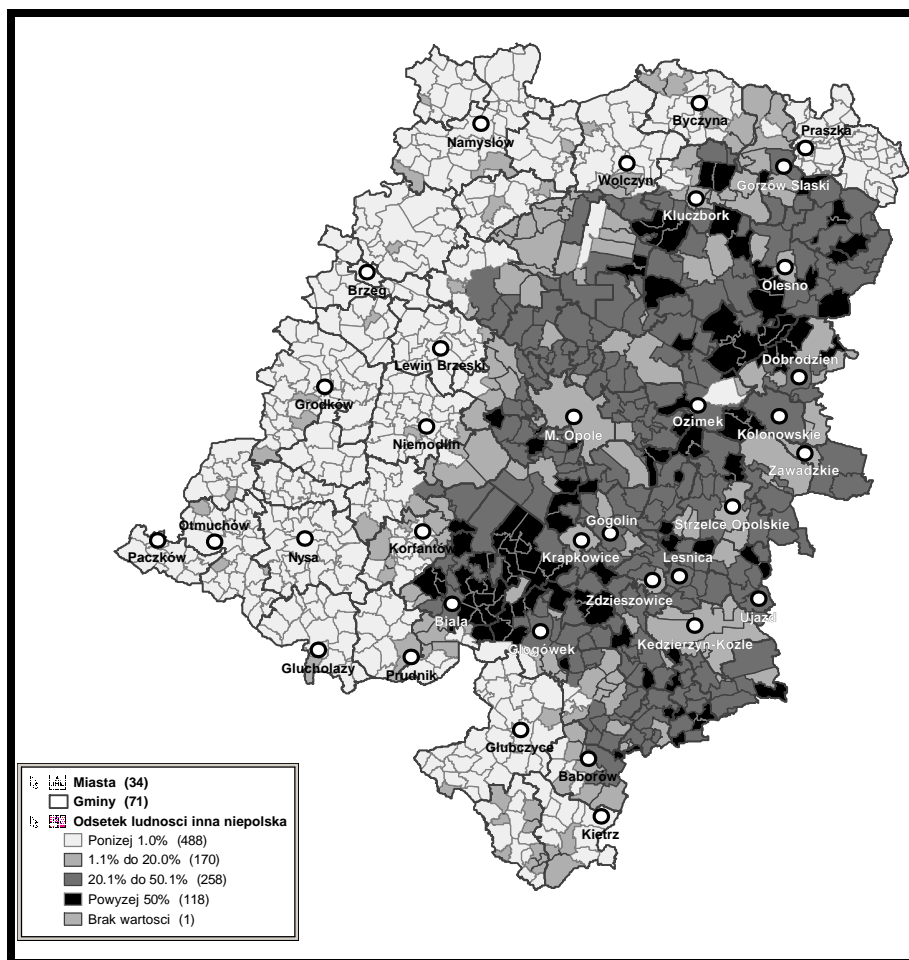
Na drugim końcu szeregu znajduje się 488 miejscowości (47,2%) o udziale poniżej 1% ludności niepolskiej lub bez tego zjawiska. Obszary o takiej charakterystyce ludności to tereny południowej, południowo-zachodniej, zachodniej, północno-zachodniej i północnej części regionu - oraz obszar północno-wschodni - w rejonie gminy Praszka.

---

<sup>129</sup> przyjmuje się, iż przy kurtozie poniżej liczby 3, kształt krzywej rozkładu jest spłaszczony, powyżej 3 - wysmukły, por. Ostasiewicz Stanisława, Rusnak Zofia, Siedlecka Urszula, Statystyka. Elementy teorii i zadania, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, wyd. 6, poprawione, Wrocław, 2006, s. 58 i nast.



**Ryc. 1.** Odsetek ludności niepolskiej w poszczególnych miejscowościach (wg danych spisu 2002)



Liczbowe potwierdzenie kartogramu znajdujące się w tab. 3 dostarcza także dodatkowych informacji o wielkości wsi z wysokimi odsetkami ludności niepolskiej, a mianowicie, iż w znacznej części są to małe, lub bardzo małe jednostki osadnicze.

**Tabela 3**

Kolejno najwyższe odsetki ludności niepolskiej w miejscowościach województwa opolskiego(2002)

PAKIET	Powiat	Gmina	Miejscowosc	Liczba ludności ogółem	Liczba ludności polskiej	Liczba ludności niepolskiej	Odsetek ludności niepolskiej
1040	Powiat prudnicki	Biała	Browiniec Polski	146	15	131	89,7
1064	Powiat prudnicki	Biała	Wasilowice	197	28	164	83,2
214	Powiat kędzierzysko-kozielski	Cisek	Nieznaszyn	240	32	199	82,9
872	Powiat oleski	Zebowice	Kadlub Wolny	587	107	473	80,6
1055	Powiat prudnicki	Biała	Ogiernicze	158	27	125	79,1
1002	Powiat opolski	Prószków	Chrzowice	132	22	104	78,8
439	Powiat krapkowicki	Walce	Zabierzów	154	30	120	77,9
431	Powiat krapkowicki	Walce	Cwiercie	63	14	49	77,8
1042	Powiat prudnicki	Biała	Czartowice	127	27	98	77,2
1074	Powiat prudnicki	Głogówek	Lesnik	86	19	66	76,7

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

Oprócz zgrupowania małych miejscowości pojawiają się także duże wsie, liczące powyżej 700 lub nawet 800 mieszkańców. Fakt ten wskazuje na możliwość pielęgnowania lub nawet generowania działań związanych z zachowaniem tożsamości etnicznej w wielu sferach potencjalnej aktywności.

### 1.2. Ludność niemiecka

Najliczniejsza grupa etniczna ludności o niepolskiej deklaracji narodowej w czasie spisu z 2002 r. - była, w województwie opolskim, ludność niemiecka. W trakcie badania spisowego decyzje o wskazanej opcji narodowej wyraziło 105 640 osób, tj. 10,0% ludności regionu.

W stosunku do deklarowanej liczby członków Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców, określanej na 180,0 tys. osób w woj. opolskim, różnica jest znacząca i może być interpretowana w przynajmniej trzech wersjach:

- błędu oszacowania liczby członków TSKN,
- błędu pomiaru spisowego,
- różnicy w deklaracjach (w spisie deklaracja była nie niemiecka, w Towarzystwie: niemiecka).

Traktując ustalenia spisowe jako wiążące dla interpretacji liczebności ludności niepolskiej, także z punktu widzenia prawa<sup>130</sup>, poza polem analizy pozostawiamy tu dyskusję o stanie poczucia tożsamości narodowej mieszkańców regionu opolskiego.

Być może optymalną propozycją będzie przyjęcie wyżej zarysowanego założenia, iż do daty kolejnej weryfikacji w czasie następnego spisu, projektowanego na 2011 r. ustalenia ze spisu 2002 traktować należy jako ilościową bazę prac badawczych.

**Tabela 4**

Parametry zbioru *odsetek ludności niemieckiej*

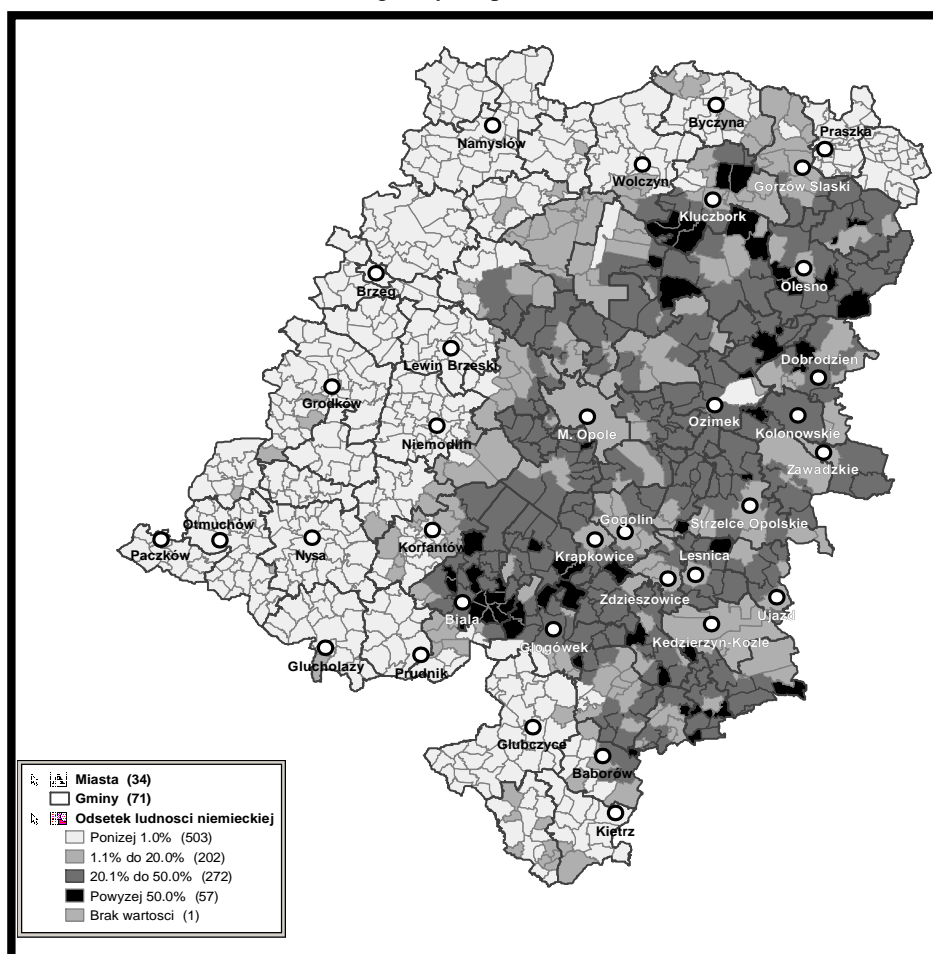
Udział (%) ludności niemieckiej w ludności ogółem	
Srednia wojewódzka	10,0
Srednia zbioru	14,0
Mediana	1,4
Odchylenie standardowe	18,7
Kurtoza	0,5
Zakres	81,7
Minimum	0,0
Maksimum	81,7
Współczynnik zmienności(V)	133,7
Licznik	1034

Zródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

Parametry zbioru odsetek ludności niemieckiej nie różnią się w sposób zasadniczy od charakterystyki zbioru ludności niepolskiej, a fakt ten wynika ze decydującego udziału ludności niemieckiej w sumie ludności niepolskiej. Obliczone parametry wykazują duże zróżnicowanie odsetka ludności niemieckiej w ogólnej liczbie ludności regionu w układzie przestrzennym, a nawet, (jak w przypadku współczynnika zmienności) nieco większego zróżnicowania w przestrzeni.

<sup>130</sup> Obowiązująca ustawa o mniejszościach stanowi, iż tylko wyniki spisu są podstawą do stosowania właściwych dla mniejszości regulacji prawnych

**Ryc. 2.** Odsetek ludności niemieckiej w poszczególnych miejscowościach  
(wg danych spisu 2002)



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (*wsparcie informatyczne G. Sikora*)

Przestrzenna koncentracja wysokich odsetków ludności niemieckiej nawiązuje (co oczywiste - jak wspomniano wyżej) do rozkładu ludności niepolskiej ogółem, jednakże niejednakowo w poszczególnych klasach wysokosci udziałów.

W grupie miejscowości o ponad 50% udziale ludności niemieckiej w ludności ogółem znalazło się tylko 57 wsi (5,5% wszystkich miejscowości), co przy liczacej 118 wsi grupie wsi w tej klasie udziałów w kategorii ludność niepolaska jest redukcja bardzo znacząca.

Wzrosła natomiast liczba miejscowości z udziałem ludności niemieckiej w przedziale 20,1%-50,0% wynosząca 272 miejscowości, co jest nawet wielkością wyższą o 14 wsi od liczby miejscowości z ludnością niepolską liczącą razem 258 miejscowości.

Obraz przestrzenny rozkładu miejscowości z wysokimi udziałami ludności niemieckiej nawiązuje do rozkładu ludności niepolskiej, z tym że rozmiar terenów o wysokich odsetkach jest mniejszy. W miarę stabilny pozostał rejon Biała – Korfantów – Krapkowice – Głogówek oraz pas przyodrzański (bardziej *postrzepiony*).

Utrzymał się także obszar w rejonie Olesna, Dobrodzienia i Kluczborka, ale liczba miejscowości z wysokimi odsetkami ludności niemieckiej jest istotnie niższa.

Pozostała natomiast „*otulina*” obszarów z wysokimi udziałami ludności niemieckiej w postaci powiększonej liczby miejscowości z udziałem 20,1-50,0%.

**Tabela 5**  
Miejscowości z ludnością deklarującą w spisie opcję niemiecką  
(10 kolejno najwyższych)

PAKIET	Powiat	Gmina	Miejscowość	Liczba ludności ogółem	Liczba ludności polskiej	Liczba ludności niemieckiej	Udział (%) ludności niemieckiej w ludności ogółem
1064	Powiat prudnicki	Biała	Wasilowice	197	28	161	81,7
214	Powiat kędziersko-kozielski	Cisek	Nieznaszyn	240	32	187	77,9
879	Powiat Oleski	Zebowice	Siedliska	140	31	107	76,4
1062	Powiat prudnicki	Biała	Solec	220	53	167	75,9
1074	Powiat prudnicki	Głogówek	Lesnik	86	19	65	75,6
850	Powiat Oleski	Radłów	Wolecin	146	10	107	73,3
322	Powiat kluczborski	Kluczbork	Bazany	707	130	518	73,3
809	Powiat Oleski	Olesno	Lowoszków	506	134	360	71,1
1061	Powiat prudnicki	Biała	Rostkowice	234	67	166	70,9
253	Powiat kędziersko-kozielski	Pawłowiczki	Grodzisko	145	29	101	69,7

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

W zbiorze miejscowosci o wysokich odsetkach ludnosci niemieckiej (praktycznie wsi, poniewaz nie ma ani jednego miasta z odsetkiem ludnosci niemieckiej pow. 50,0%) przewazaja male jednostki osadnicze (wsi o liczbie do 300 mieszkanców jest 25 jednostek tj. 43,9% z najmniejszymi: Lesnik - 86 mieszkanców, Szczyty - 107, Józefów - 111, Jedrnie - 119, Niwki - 128, Chrzowice - 132), jednakze pojawiaja sie takze wsi duze i bardzo duze (Zebowice - 1521 mieszkanców, Chocianowice - 1162, Borkowice - 1059).

### **1.3. Ludnosc slaska**

Ludnosc slaska jest jedyna grupa etniczna (?) której nie przypisano w ustawie o mniejszosciach zadnego atrybutu prawnego<sup>131</sup>, mimo tego ze liczba osób afiliujacych sie przy tej opcji byla najwieksza z wszystkich grup niepolskich, jakie spisano w spisie 2002 r.

Ustalenie liczebnosci grupy slaskiej na poziomie poszczególnych miejscowosci obarczone jest, w odniesieniu do niektórych jednostek osadniczych, niedookreslonym bledem oszacowania. W dyspozycji byly dane etniczne (w tym dotyczace liczebnosci ludnosci slaskiej) na poziomie gmin, oraz szczególowe dane dla wsi odnoszace sie do liczby ludnosci niepolskiej ogólem, oraz liczby ludnosci niemieckiej. Z kombinacji wymienionych szeregów danych ustalono liczebnosci subpopulacji slaskiej w kazdej miejscowosci - przy czym potencjalny blad szacunku dotyczyl kazdorazowo miejscowosci w danej gminie, i nie rzutowal na liczebnosci ludnosci slaskiej w miejscowosciach w innych gminach.

Liczba ludnosci slaskiej liczyla, wedlug ustalen spisu - 24 199 osób, tj. 2,3% ludnosci województwa.

---

<sup>131</sup> nie jest to, w rozumieniu ustawy, mniejszosc narodowa, mniejszosc etniczna, ani grupa uzywajaca jezyka regionalnego

**Tabela 6**

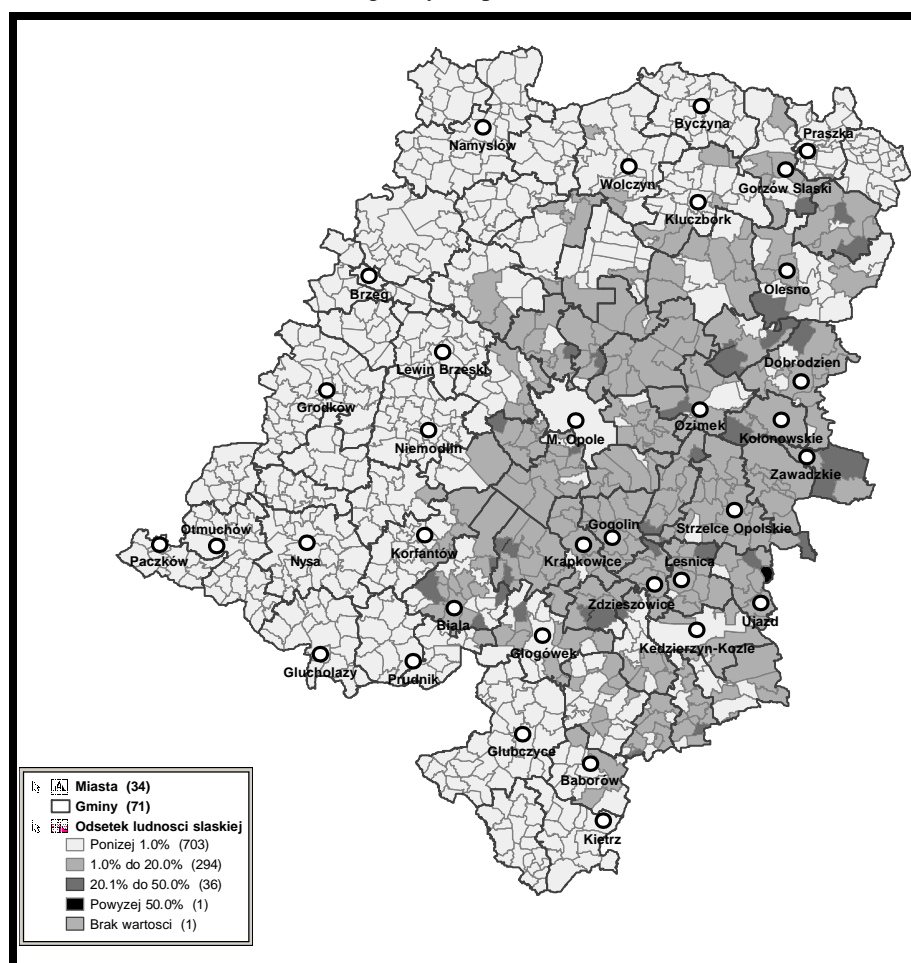
Parametry zbioru odsetek ludności śląskiej (szacunek)

Odsetek ludności śląskiej (szacunek)	Parametry
Srednia wojewódzka	2,3
Srednia zbioru	2,9
Mediana	0,0
Odchylenie standardowe	6,6
Kurtoza	15,9
Zakres	54,7
Minimum	0,0
Maksimum	54,7
Współczynnik zmienności(V)	227,6
Licznik	1034

Zródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

Parametry zbioru odsetek ludności śląskiej wykazują na znaczne rozpiętości w przestrzeni. Przy medianie 0,0 i niskiej średniej dla całego regionu, należy oczekiwać wyraźnego podziału przestrzeni na teren z występowaniem ludności śląskiej, oraz na przestrzeń bez tego zjawiska. Bardzo wysoka kurtoza, relatywnie małe odchylenie standardowe oraz bardzo wysoki współczynnik zmienności znajdują potwierdzenie na kartogramie ilustrującym geografie ludności śląskiej.

**Ryc. 3.** Odsetek ludności ślaskiej w poszczególnych miejscowościach  
(wg danych spisu 2002)



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (wsparcie informatyczne G. Sikora)

Obszar występowania ludności ślaskiej jest bardzo wyraźnie zarysowany przestrzennie - bowiem oprócz mozaiki wsi (raz z ludnością ślaską lub bez tej ludności) na południe od Kedzierzyna-Kozła, i dość zbliżonej charakterystyki na północ od osi Wolczyn – Kluczbork - Olesno, pozostały obszar regionu jest prawie jednoznacznie podzielony.

Dowodem jest tu odsetek ludności ślaskiej, który we wszystkich miejscowościach gmin przygranicznych od gminy Kietrz poczynając, a na gminie



Domaszowice konczac, wskazuje na brak zjawiska, lub, co najwyzej – na wielkosci sladowe.

Maksymalny odsetek ludnosci o tej orientacji etnicznej wyniósł 54,7%, a zanotowany zostal w miejscowosci Nogowczyce (gm. Ujazd, pow. Strzelce Op.) jedynej w regionie opolskim jednostce osadniczej, w której odsetek ludnosci slaskiej przekroczyl 50%.

**Tabela 7**

Miejscowosci z ludnoscia deklarujaca w spisie opcje slaska  
(10 kolejno najwyzszych odsetków)

Pakiet	Powiat	GMINA	Miejscowosc	Liczba ludnosci ogółem	Liczba ludnosci polskiej	Liczba ludnosci slaskiej (szacunek)	Odsetek ludnosci slaskiej (szacunek)
1186	Powiat strzelecki	Ujazd	Nogowczyce	276	84	151	54,7
1055	Powiat prudnicki	Biala	Ogiernicze	158	27	76	48,1
439	Powiat krapkowicki	Walce	Zabierzów	154	30	70	45,5
778	Powiat oleski	Dobrodzien	Rzedowice	637	153	274	43,0
872	Powiat oleski	Zebowice	Kadlub Wolny	587	107	247	42,1
431	Powiat krapkowicki	Walce	Cwiercie	63	14	26	41,3
873	Powiat oleski	Zebowice	Knieja	337	86	138	40,9
1042	Powiat prudnicki	Biala	Czartowice	127	27	48	37,8
874	Powiat oleski	Zebowice	Laka	200	62	74	37,0
215	Powiat kedzierzynsko-kozielski	Cisek	Podlesie	254	70	93	36,6

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie wlasne

Interesujaca kwestia badawcza jest problem wspólistnienia terytorialnego dwóch grup: ludnosci niemieckiej i ludnosci slaskiej. Porównanie prezentowanych wyzej tabel wykazuje, w wielu wypadkach na zjawisko swoistej *bilateralnej kohabitacji przestrzennej* - wystepowania w danej miejscowosci zarówno relatywnie wysokiego odsetka ludnosci niemieckiej, ale takze istotnej grupy ludnosci slaskiej (lub zrównowazonego udzialu ludnosci polskiej i ludnosci jednej z grup – niemieckiej lub slaskiej). Wskazana wyzej *kohabitacja przestrzenna* ludnosci niemieckiej i slaskiej nie jest zbyt silna - współczynnik

korelacji pomiędzy rozkładem obu grup ludności wynosi  $r = 0,37$ , co świadczy o umiarkowanej sile miary współwystępowania na danym terenie.

Szczególna odmiana współwystępowania jest układ trójstronny (*kohabitacja trójstronna*) gdy w obrębie danej miejscowości występuje ludność polska i dwie grupy niepolskie, wszystkie trzy grupy o przybliżonych udziałach w ludności ogółem.

**Tabela 8**

Wybrane miejscowości ze zjawiskiem trójstronnej kohabitacji  
(dane spisu 2002, N=1034)

Pakiet	Powiat	Gmina	Miejscowość	Ludność ogółem	Ludność polska	Ludność niemiecka	Ludność śląska	Odsetek ludności polskiej	Odsetek ludności niemieckiej	Odsetek ludności śląskiej
424	Powiat krapkowicki	Strzeleczy	Raławiczki	867	283	290	286	33,6	33,4	33,0
1188	Powiat strzelecki	Ujazd	Sieroniewice	643	181	253	208	28,3	39,3	32,3
872	Powiat oleski	Zebowice	Kadlub Wolny	587	107	223	247	19,9	38,0	42,1
1063	Powiat prudnicki	Biała	Smicz	542	176	237	118	34,5	43,7	21,8
418	Powiat krapkowicki	Strzeleczy	Dziedzice	454	158	175	115	36,1	38,5	25,3
1042	Powiat prudnicki	Biała	Czartowice	127	27	49	48	23,6	38,6	37,8

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

Zjawisko zrównowalonego (lub prawie zrównowalonego) podziału ludności danej miejscowości pomiędzy trzy opcje etniczne wydaje się interesującym tematem badań socjologicznych, lecz także demograficznych - np. w odniesieniu do parametrów ruchu naturalnego w poszczególnych subgroupach.

#### 1.4. Ludność rodzima

Występowanie w przestrzeni województwa opolskiego dwóch dużych grup ludności o lokalnym, autochtonicznym (rodzimym) rodowodzie etnicznym jest przesłanką do postawienia tezy, iż z punktu widzenia przebiegu zjawisk demograficznych właściwe są badania związków z obydwu grupami ujmowanymi łącznie. Realizacja tego założenia przejawiała się w wygenerowaniu grupy ludności rodzimej, łączącej zarówno ludność o deklaracji niemieckiej, jak i grupy określanej się jako ludność śląska. Ludność rodzima jest w *opracowaniu* traktowana jako zmienna **wyjaśniająca**, a z uwagi na wielkość grup wchodzących w jej (ludności rodzimej) skład uzyskane współczynniki korelacji z ludnością niemiecką ( $r = 0,96$ ) i śląską ( $r = 0,62$ ) są wysokie i bardzo wysokie.

**Tabela 9**

Parametry zbioru odsetek ludności rodzimej

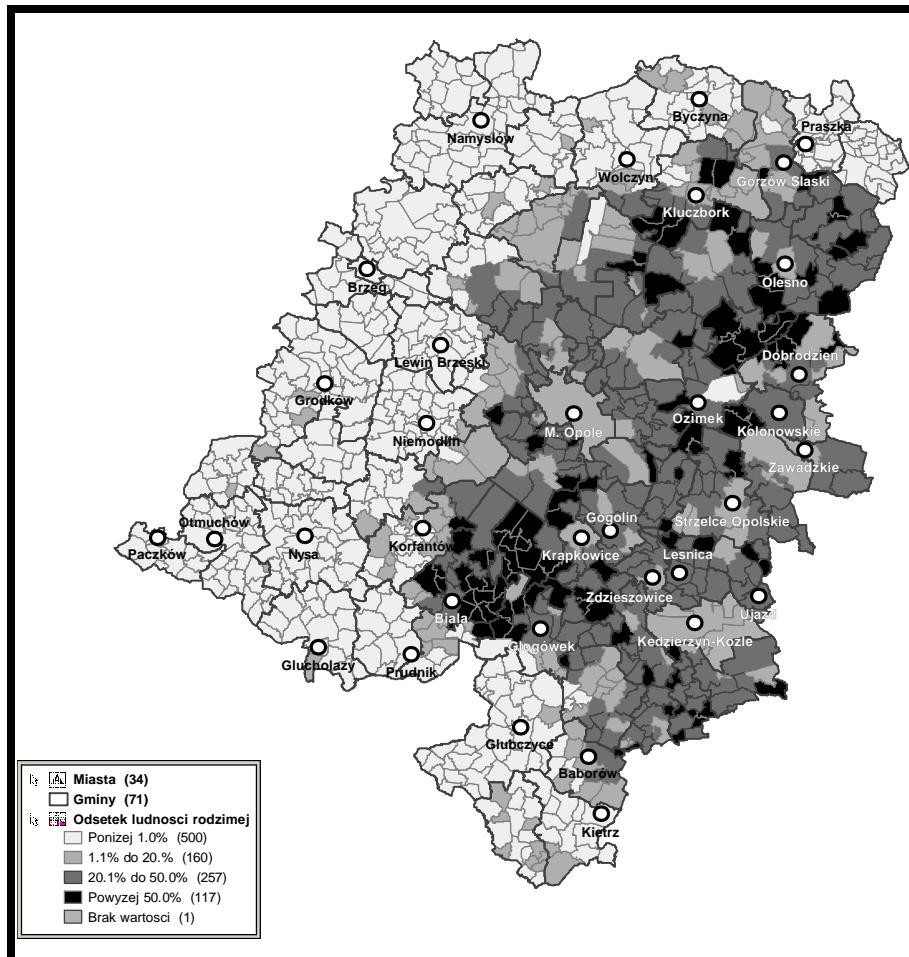
Udział (%) ludności rodzimej (ludność niemiecka + ludność śląska) w ludności ogółem	Parametry
Srednia wojewódzka	12,3
Srednia zbioru	16,9
Mediana	1,6
Odchylenie standardowe	22,0
Kurtoza	-0,1
Zakres	89,0
Minimum	0,0
Maksimum	89,0
Współczynnik zmienności(V)	130,2
Licznik	1034

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

Parametry zbioru ludności rodzima nie są prostą sumą parametrów obu składowych grup ludności (niemieckiej i śląskiej). Wzrosły wartości wynikające z liczbowego powiększenia zbioru podmiotów (miejscowości) z ustalonymi wielkościami ludnościowymi, zmieniły się natomiast charakterystyki nowej subpopulacji, m.in. obniżył się współczynnik zmienności w stosunku do zbioru ludności śląska i ludności niemiecka, zmieniły się także wielkości odchylenia standardowego.

Mozna przyjąć tezę, iż połączenie wymienionych grup zniwelowało nieco rozpiętość przestrzenną, zbliżając się do rozkładu ustalonego dla całej grupy ludności niepolskiej.

**Ryc. 4.** Odsetek ludności rodzimej w poszczególnych miejscowościach  
(wg danych spisu 2002)



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (wsparcie informatyczne G. Sikora)

Uzyskany obraz rozmieszczenia ludności rodzimej (traktowanej jako zmienna wyjasniająca), jest bardzo zbliżony do rozkładu przestrzennego ludności niepolskiej, stąd powielające się oceny rozmieszczenia w przestrzeni. Różnice w częstotliwości udziału miejscowości w identycznych klasach udziału odsetka danej grupy pojawiły się w dwóch najniższych klasach udziału - w klasie 1,1 - 20,0% udziału ludności (rodzimej lub niepolskiej ogółem) różnica wyniosła 10

miejscowosci - tzn. iz liczba miejscowosci z takim udzialem ludnosc rodzimej w ludnosc ogólem zarejestrowano w 160 miejscowosciach, a w zbiorze ludnosc niepolska w 170 miejscowosciach, natomiast w klasie udziałów ponizej 1% w grupie ludnosc rodzima bylo 500 miejscowosci, a wśród ludnosc niepolska ogólem - 488 jednostek osadniczych.

## **2. MIGRACJE**

Zagadnienie migracji nalezy do najwazniejszych kwestii w zbiorze zmiennych demograficznych opisujacych cechy danej populacji, a w regionie opolski *kwestia* ta wydaje sie byc kluczowa dla wszystkich (prawie wszystkich) procesów społeczno-gospodarczych i ludnosciovych. Przy zalozeniu koniecznosc rozważenia liczego katalogu zmiennych wyjasnianych, wydaje sie, iz zasadne jest wskazanie na relacje pomiedzy podstawowymi wynikami opisujacymi zjawisko migracji a umiejscowieniem obszarów zamieszkania ludnosc rodzimej.

### **2.1. Liczba migrantów pow. 2 miesiecy**

Klasyczna miara opisujaca wymiar zjawiska migracji w badaniu spisowym byla wielkosc subpopulacji okreslanej jako ludnosc przebywajaca czasowo za granica 2 miesiace i dluzej.

Przy sredniej wojewódzkiej wynoszacej prawie 10% (najwyzszy odsetek w Polsce) zakres (rozstep) zjawiska jest znaczny, i wynosi 35,7 pkt. procentowych.

Obok szeregu miejscowosci, w których poziom udziału ludnosc przebywajacych okresowo poza granica Polski wynosil 0 lub oscylowal obok tej wielkosc, pojawily sie miejscowosci o wielkosc migracji siegajacej 36% (dokladnie 35,7%). Mediana, a takze odchylenie standardowe potwierdzaja bardzo wysokie (w porównaniu z reszta Polski) - natezenie zjawiska nieobecności.

**Tabela 10**  
 Parametry zbioru *udział (%) ludności przebywającej czasowo za granicą powyżej 2 miesięcy w ludności ogółem*

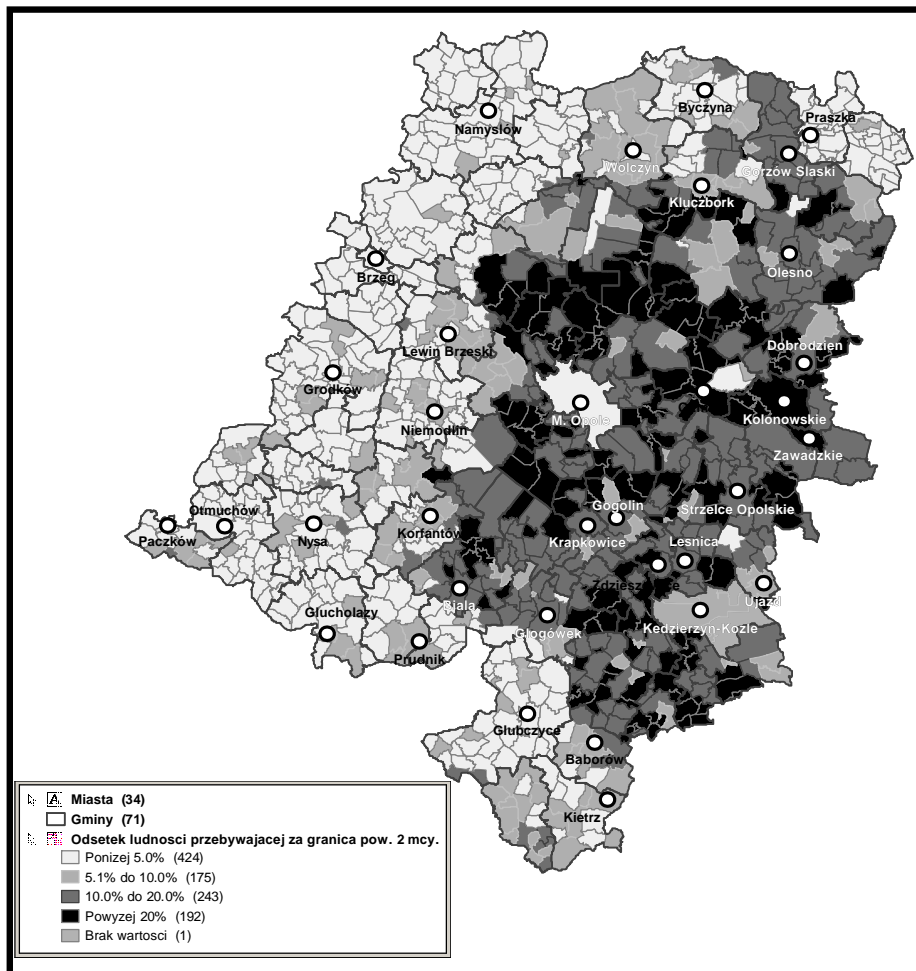
Udział (%) ludności przebywającej czasowo za granicą powyżej 2 miesięcy w ludności ogółem	Parametry
Srednia wojewódzka	9,9
Srednia zbioru	10,2
Mediana	7,1
Odchylenie standardowe	8,9
Kurtoza	-0,7
Zakres	35,7
Minimum	0,0
Maksimum	35,7
Współczynnik zmienności	87,3
Licznik	1034

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

Szukając wyjaśnienia skali zjawiska ustalono bardzo silny związek korelacyjny pomiędzy odsetkiem ludności rodzimej w danej miejscowości a wielkością (wyrażoną w %) przebywania za granicą powyżej 2 miesięcy - współczynnik korelacji wyniósł  $r = 0,74$ , co uprawdopodobnia tezę, iż o liczebności populacji w województwie opolskim współdecyduje poziom migracji zagranicznych, stymulowany zamieszkaniem w regionie ludności rodzimej.

Generalnie siła oddziaływania zjawiska migracji wywołanej czynnikiem etnicznym wiąże się z konkretnym obszarem zamieszkania ludności rodzimej, jednak z uwagi na to, iż nie jest to przestrzeń izolowana, oczywisty staje się fakt osłabienia (osłabiania) potencjału całego regionu, ze szczególnym nateżeniem w centralnych i wschodnich obszarach województwa.

Ryc. 5. Odsetek ludności przebywającej za granicą powyżej 2 miesięcy (spis 2002, N=1034)



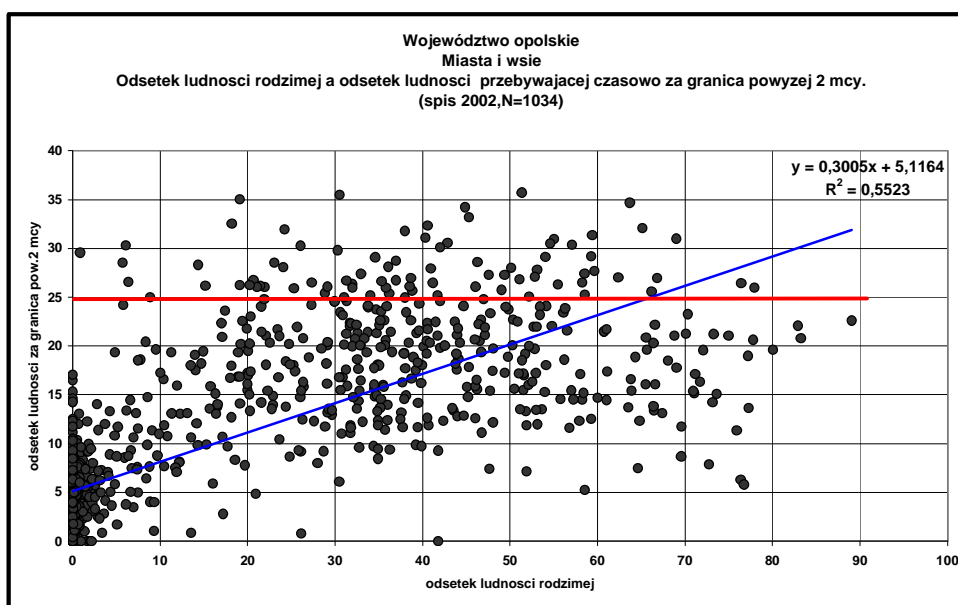
Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (wsparcie informatyczne G. Sikora)

Roźmieszczenie miejscowosci o okreslonym odsetku osób pozostajacych za granicą pow. 2 m-cy, jest wyraznie skoncentrowane i nawiazuje do roźmieszczenia ludnoscii rodzimej, co potwierdza krzywa regresji (ponizej), wykazujac przy tym dobre dopasowanie przebiegu krzywej do roźkladu wartosci odsetka ludnoscii rodzimej (wsp. determinacji  $R^2=0,55$ ).

Największy, zwarty obszar wyjazdów ciągnie się wzdłuż Odry, w prawobrzeżnej części (na północ od Opola) i pojawia się w jednostkach osadniczych gmin Popielów, Murów i Lubniany, aż po gminy Zebowice, Ozimek i Kolonowskie.

Wyrazny, ale mniejszy obszar „nieobecności migracyjnej” to lewobrzeżna Odra i miejscowości ciągnące się łukiem na północny zachód i północ od osi Gogolin – po Strzelce Opolskie, a także miejscowości wokół Kedzierzyna-Kozła.

Ryc. 6. Ludność rodzima a poziom migracji ogółem. Krzywa regresji



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

Przy średniej wyjazdów wynoszącej prawie 10% dla regionu, grupa gmin o odsetku powyżej 20% wyniosła 192 miejscowości (tj. 18,6% wszystkich jednostek osadniczych w województwie), a łącznie grupa miejscowości o wielkości odsetka migrantów przebywających za granicą pow. 2 mcy, powyżej 10,0% wyniosła 435 jednostek – tj. 42,1% wszystkich miejscowości w regionie. Zaostrzając kryterium wydzielenia jednostek o najwyższych odsetkach osób migrujących (do poziomu 25% i powyżej ludności ogółem), otrzymujemy mniejszy, ale także znaczący zbiór miejscowości, w których skala migracji (1/4 całej populacji) wydaje się istotnie wazyć na możliwościach poprawnego funkcjonowania danej jednostki osadniczej.



Rozległość przestrzenna zjawiska migracji ma charakter powszechny (totalny) na centralnym i wschodnim obszarze województwa, a informacje aktualne (2007) wskazują na *rozlewanie się* zjawiska wyjazdów na cały region opolski.

**Tabela 11**

Miejscowości (10) o najwyższych odsetkach osób pozostających poza granicą powyżej 2 miesięcy

Pakiet	Powiat	Gmina	Miejscowość	Liczba ludności ogółem	Liczba ludności przebywającej czasowo za granicą powyżej 2 m-cy	Udział (%) ludności przebywającej czasowo za granicą powyżej 2 m-cy w ludności ogółem	Odsetek ludności rodzimej (niemiecka + śląska)
274	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Jaborowice	224	80	35,7	51,3
992	Powiat opolski	Popielów	Nowe Siołkowice	465	165	35,5	30,5
928	Powiat opolski	Lubniany	Grabie	157	55	35,0	19,1
937	Powiat opolski	Murów	Debiniec	493	171	34,7	63,7
2023	Powiat opolski	Murów	Nowe Budkowice	450	154	34,2	44,9
920	Powiat opolski	Komprachcice	Ochodze	1172	389	33,2	45,3
987	Powiat opolski	Popielów	Kaniów	335	109	32,5	18,2
272	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Dzielawy	207	67	32,4	40,6
978	Powiat opolski	Ozimek	Chobie	321	103	32,1	65,1
330	Powiat kluczborski	Kluczbork	Stare Czaple	169	54	32,0	24,3

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

W grupie miejscowości o najwyższych odsetkach osób pozostających poza granicą pow. 2 m-cy (w tym 21 wsi o odsetku migrantów powyżej 30%) są jednostki o różnej liczbie ludności – od wsi małych (Pogorzalka, 35; Mierzecice, 66; Jakubowice, 115;) po wsie bardzo duże, liczące powyżej 2 tys. mieszkańców (Popielów, 2097; Walce, 2102) - co może oznaczać, iż sama wielkość wsi nie jest czynnikiem wpływającym na proces „wypychania” migracyjnego.

## 2.2. Migracje długookresowe (pow. 12 m-cy)

Kolejna, bardzo istotna kwestia jest zagadnienie trwałości migracji, a zwłaszcza problem przekształcania się przedstawionego wyżej strumienia wyjazdów powyżej 2 m-cy w kategorii emigracji (wyjazdów na stałe?).

Pierwszym problemem wymagającym refleksji jest słabsza korelacja pomiędzy rozmieszczeniem ludności rodzimej a odsetkiem migrantów przebywających za granicą powyżej 12 miesięcy, gdzie  $r = 0,71$ . Siła związku jest prawie nieistotnie mniejsza aniżeli wynosiła w przypadku osób przebywających za granicą pow. 2 m-cy, ( $r = 0,74$ ), ale fakt ten stoi w opozycji do poglądu o większej intensywności trwałej nieobecności ludności rodzimej. Nie dysponujemy wiarygodną koncepcją hipotezy wyjaśniającej wskazany stan podobieństwa wymienionych korelacji, zamiast oczekiwanego istotnie silniejszego związku korelacyjnego dla ludności długotrwale przebywającej za granicą Polski z ludnością rodzimą.

**Tabela 12**

Parametry zbioru: *odsetek emigrantów przebywających za granicą 12 miesięcy i powyżej w ludności ogółem*

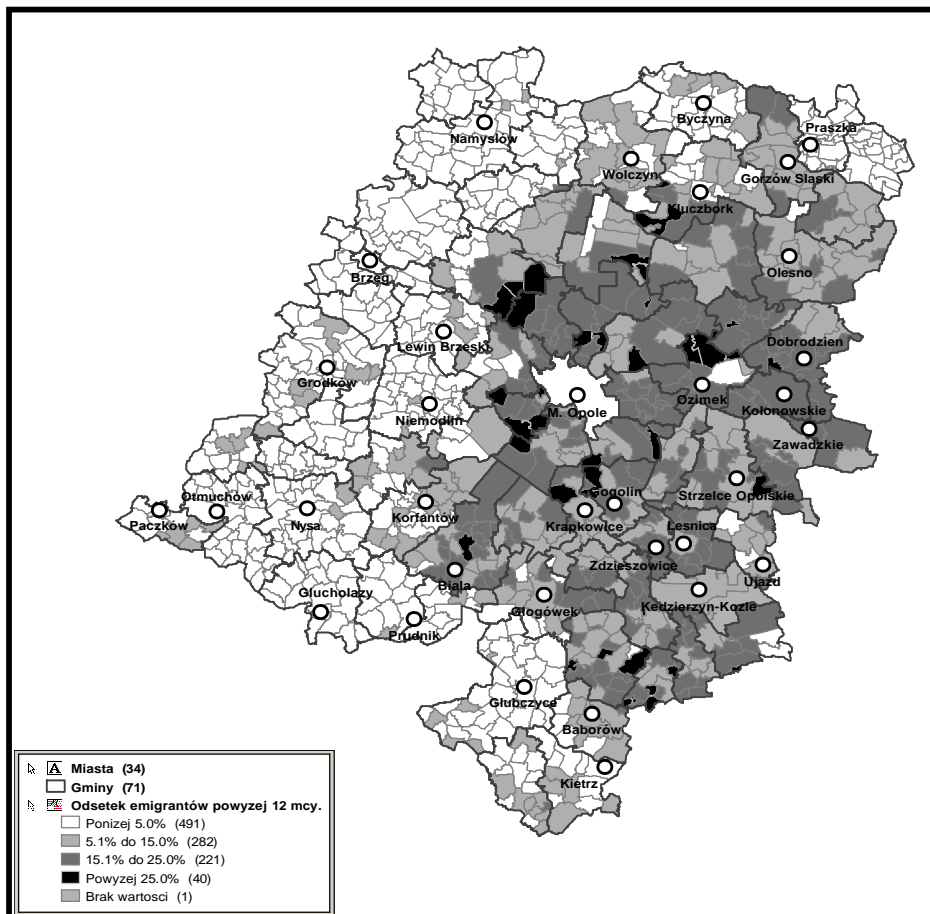
<i>Parametry</i>	<i>Wielkości</i>
Srednia wojewódzka	8,4
Srednia zbioru	8,7
Mediana	5,5
Odchylenie standardowe	8,2
Kurtoza	-0,4
Zakres	35,3
Minimum	0,0
Maksimum	35,3
Współczynnik zmienności	94,3
Licznik	1034

Zródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

Być może ma tu miejsce oddziaływanie dwóch czynników: pierwszego wynikającego z uwarunkowań prawnych (ludność rodzima ma możliwość swobodnego przepływu przez granice m.in. na obszar państwa niemieckiego),

drugiego - zwiazanego z odlegloscia migracji (ludnosc polska migruje na dalsze rynki pracy, anizeli ludnosc rodzima)<sup>132</sup>.

Ryc. 7. Migracje dlugookresowe - odsetek migrantów



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (wsparcie informatyczne G. Sikora)

Liczba dziesięciu (10) miejscowosci o odsetku migrantów przebywających za granica powyzej 12 m-cy, wprawdzie znacznie mniejsza od zbioru miejscowosci o wysokich wielkosciami migrantów nieobecnych w miejscu

<sup>132</sup> Zwracamy uwage, iz ta korzystniejsza sytuacja prawna ludnosc rodzimej (mozliwosc podejmowania pracy na rynku niemieckim) nie ulegla zmianie po 21.12.2007, czyli w dniu wejścia Polski w strefe Schengen

zamieszkania pow. 2 m-cy, wydaje się potwierdzać hipotezę o trwałej nieobecności części ludności, de iure zamieszkującej badaną przestrzeń. Rozmieszczenie „opustoszałych” miejscowości nie ma bardzo jednoznacznego układu przestrzennego - niemniej można wskazać, iż swoista koncentracja tego zjawiska uwidacznia się na północ i północny wschód od Opolą, na terenach o relatywnie małym zaludnieniu, w dorzeczu Małej Panwi.

**Tabela 13**

Miejscowości (10) o najwyższych odsetkach migrantów długookresowych  
(osób pozostających poza granicą powyżej 12 miesięcy)

Pakiet	Powiat	Gmina	Miejscowość	Liczba ludności ogółem	Odsetek ludności rodzimej (niemiecka + śląska)	Liczba emigrantów przebywających za granicą 12 miesięcy i powyżej	Odsetek emigrantów przebywających za granicą 12 miesięcy i powyżej w ludności ogółem
274	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Jaborowice	224	51,3	79	35,3
928	Powiat opolski	Lubniany	Grabie	157	19,1	53	33,8
2023	Powiat opolski	Murów	Nowe Budkowice	450	44,9	144	32,0
992	Powiat opolski	Popielów	Nowe Siolkowice	465	30,5	147	31,6
920	Powiat opolski	Komprachcice	Ochodze	1172	45,3	362	30,9
987	Powiat opolski	Popielów	Kaniów	335	18,2	103	30,7
978	Powiat opolski	Ozimek	Chobie	321	65,1	98	30,5
272	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Dzielawy	207	40,6	63	30,4
278	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Mierzecin	66	6,1	20	30,3
1018	Powiat opolski	Tarnów Opolski	Nakło	1556	55,0	468	30,1

Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne

### 2.3. Trwalosc migracji (udzial dlugookresowych w migracji ogolem)

Potwierdzeniem tezy o braku silnego obciazenia czasu trwania migracji czynnikiem etnicznym (ludnoscia rodzima) jest ustalony wspolczynnik korelacji: odsetek ludnoscii rodzimej - odsetek migrantow dlugookresowych w migracji ogolem, wynoszacy  $r = 0,22$ .

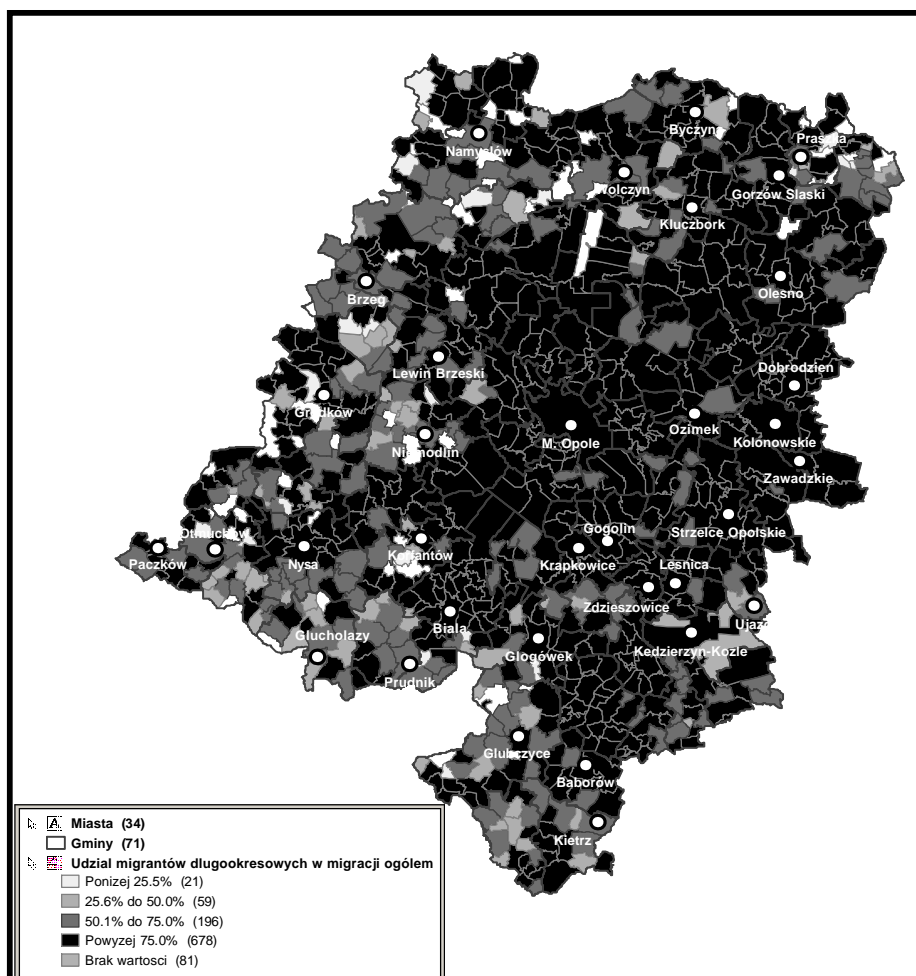
**Tabela 14**  
Parametry zbioru: udzial (%) migrantow dlugookresowych  
w migracji ogolem

Udzial migrantow dlugookresowych w migracji ogolem	Parametry
Srednia wojewodzka	84,9
Srednia zbioru	80,2
Mediana	87,0
Odchylenie standardowe	21,1
Kurtoza	3,5
Zakres	100,0
Minimum	0,0
Maksimum	100,0
Wspolczynnik zmiennosci	26,3
Licznik	965

Zródlo: Niepublikowane dane GUS, opracowanie wlasne

Zwraca uwage bardzo wysoka srednia wojewodzka przekraczajaca 80%, co oznacza, iz taki odsetek z osob spisanych w badaniach spisowych w 2002 r. jako nieobecni powyzej 2 m-cy w miejscu zamieszkania, to w rzeczywistosci osoby bedacy poza Polska powyzej 1 roku (najprawdopodobniej, w wysokim odsetku, na stale).

Ryc. 8. Udział migrantów długookresowych w migracji ogółem



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (wsparcie informatyczne G. Sikora)

Brak silnego związku korelacyjnego pomiedzy wielkoscia odsetka ludnoscii rodzimej a wielkoscia odsetka trwalosci migracji nie oznacza, ze w przestrzeni regionu nie ma róznicy w rozmieszczeniu enklaw niskich odsetków badanego zjawiska (lub braku zjawiska): obszar tzw. worka glubczyckiego; miejscowosci w pasie gmin wzdluz zachodniej i pólnocnej granicy regionu, nie pozwalaja na sformulowanie tezy o jednolitym modelu trwalosci migracji w woj. opolskim.

Tabela 14

Miejscowości (10) z najwyższym udziałem migracji długookresowych wśród migracji ogółem (w obrębie miejscowości o najwyższym natężeniu zjawiska migracji)

Pakiet	Powiat	Gmina	Miejscowość	Liczba ludności ogółem	Liczba ludności przebywającej czasowo za granicą powyżej 2 m-cy	Liczba emigrantów przebywających za granicą 12 m-cy i powyżej	Odsetek ludności przebywającej czasowo za granicą powyżej 2 m-cy w ludności ogółem	Udział migrantów długookresowych w migracji ogółem	Odsetek ludności rodzimej w ludności ogółem
278	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Mierzecin	66	20	20	30,3	100,0	6,1
256	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Pawłowiczki	Jakubowice	115	34	34	29,6	100,0	0,9
314	Powiat kluczborski	Byczyna	Pogorzalka	35	10	10	28,6	100,0	5,7
1005	Powiat opolski	Prószków	Jaskowice	279	79	79	28,3	100,0	14,3
275	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Polska Cerekiew	Koza	94	25	25	26,6	100,0	6,4
248	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Pawłowiczki	Borzysławice	191	50	50	26,2	100,0	15,2
1161	Powiat strzelecki	Strzelce Opolskie	Ligota Dolna	98	23	23	23,5	100,0	30,6
1022	Powiat opolski	Tarnów Opolski	Walidrogi	201	47	47	23,4	100,0	47,8
1009	Powiat opolski	Prószków	Przysiecz	596	127	127	21,3	100,0	34,7
207	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Cisek	Błazejowice	285	60	60	21,1	100,0	68,8

Źródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

Analizując dane dotyczące miejscowości ujętych w tabeli powyżej, w których odsetek osób nieobecnych powyżej 1 roku osiągnął 100% (zjawisko dotyczące w znacznej mierze wsi małych), pojawia się pytanie o rzeczywistą liczbę ludności na tych obszarach.

Nie jest tu możliwa szczegółowa analiza jakościowa i ilościowa sytuacji ludnościowej takich miejscowości, jak np. wieś Mierzecin (w gm. Polska Cerekiew), gdzie nie ma (nie było podczas spisu w 2002) 66 mieszkańców, a zaledwie 46; miejscowość Koza (gm. Polska Cerekiew) nominalnie 94 mieszkańców, faktycznie 69; Jaskowice w gm. Prószków – odpowiednio: 279 i 200; Błazejowice, gm. Cisek; 285 i 225.

Istotne wydaje się przy tym ustalenie, iż zjawisko 100% udziału długookresowych migrantów w migracjach ogółem obejmuje zarówno miejscowości z wysokim udziałem ludności rodzimej, jak i wsie z niskimi odsetkami tej grupy ludności.

Uzyskane ustalenia wywołują kolejne wątpliwości interpretacyjne, a mianowicie rodzi pytanie o istniejący potencjał migracyjny w wymienionych

miejscowosciach (i innych o zblizonej sytuacji), a takze o to, czy ów potencjal (jezeli istnieje ) ujawni swoje rozmiary w aktualnej sytuacji (dotyczy glównie odpowiedzi migracyjnej ludnosci polskiej m.in. w reakcji na otwierajace sie rynki pracy w krajach UE)<sup>133</sup>.

#### **2.4. Trwalosc zamieszkania (odsetek osób mieszkajacych od urodzenia)**

Konsekwencja dociekan dotyczacych kwestii ruchliwosci przestrzennej populacji województwa opolskiego, byla próba okreslenia związku pomiedzy obszarami zamieszkania przez ludnosci rodzima a obszarami trwalosci zamieszkania w miejscu urodzenia.

Jako oczywista wydaje sie hipoteza iz pojecie ludnosci rodzimej zawiera w sobie, oprócz konotacji etnicznej, takze bardzo silny (najsilniejszy) zwiázek z trwaniem w miejscu urodzenia (oraz z okolicami tego miejsca, w rejonie, w którym zamieszkuje dana grupa etniczna).

Swoistym substytutem pomiaru skali zjawiska zasiedzialosci ludnosci stala sie zatem miara zamieszkiwania w danej miejscowosci od urodzenia oraz okresu i wielkosci naplywu (bez kluczowej tu informacji o źródle naplywu) z zewnatrz.

Zwiázek korelacyjny zjawiska zamieszkania od urodzenia, tj. odsetka osób mieszkajacych w danej miejscowosci od urodzenia z odsetkiem ludnosci rodzimej jest relatywnie silny i wynosi  $r = 0,5$ , ale jest wyraznie slabszy w porównaniu np. do związków z poziomem migracji zagranicznych.

---

<sup>133</sup> Znaczne poszerzenie poziomu wiedzy na temat skali dyfuzji zjawiska migracji na dotychczasowe tereny malo aktywne migracyjnie, przynosza najnowsze badania R. Jonczego z 2007 r, natomiast skale potencjalnej migracji wsród mlodziezy – badania T. Soldry-Gwizdz takze z 2007 r.



Tabela 15

Parametry zbioru:  
*Odsetek osób mieszkających od urodzenia*

Odsetek osób mieszkających od urodzenia	Parametry
Srednia wojewódzka	53,4
Srednia zbioru	58,8
Mediana	57,9
Odchylenie standardowe	10,4
Kurtoza	0,0
Zakres	66,5
Minimum	25,4
Maksimum	91,9
Współczynnik zmienności(V)	17,8
Licznik	1034

Zródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

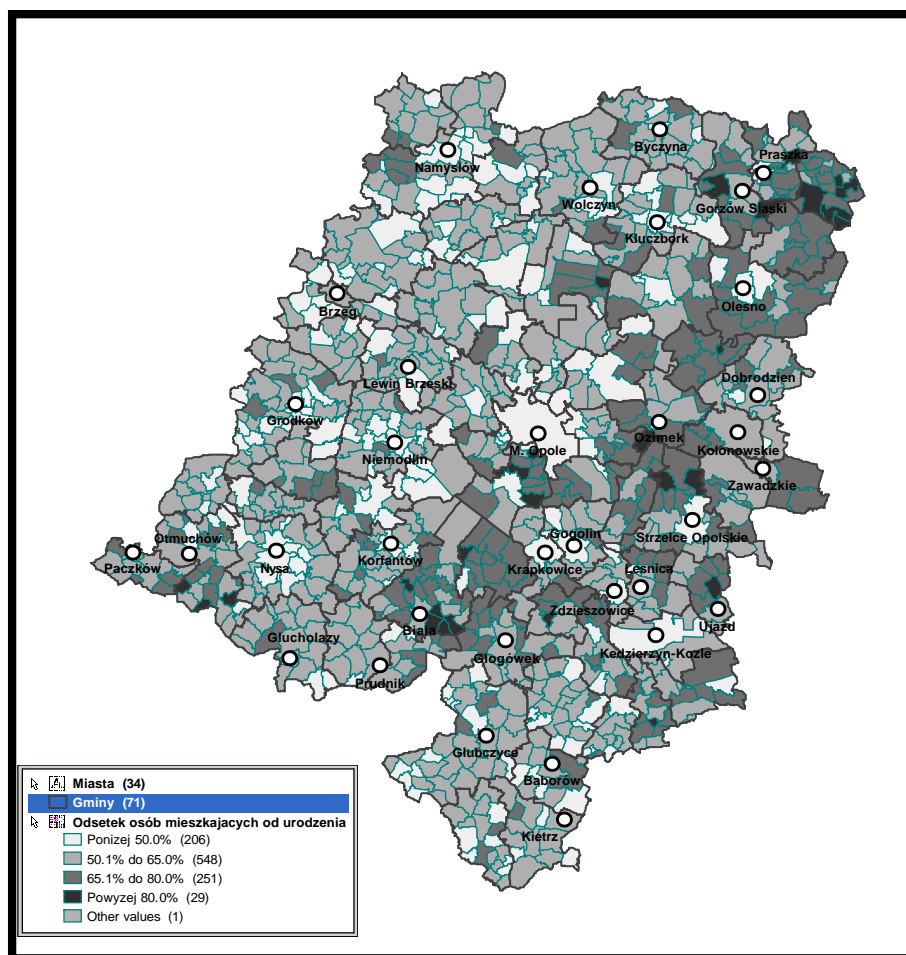
Ustalony zakres (66,5 pkt procentowych) pomiędzy miejscowosciami o najniższym odsetku ludności mieszkającej od urodzenia (Skarbimierz - 25,4%) a miejscowosciami o najwyższym poziomie zasiedzalności (Otoki, gm. Biała - 91,9%) wyraża się w przestrzeni regionu niejednorodnym kształtem - największe skupienie miejscowoci o wysokim poziomie zasiedzalności występuje w części północno-wschodniej regionu, w tym w szczególności na terenach przyłączonych do województwa po 1998 r., będące uprzednio w woj. częstochowskim.

Wprawdzie czołowe pozycje w zakresie najwyższych odsetków zasiedzalności zajmują miejscowosci ze śląskiego jadra ziemi opolskiej (wymienione wyżej Otoki z gm. Biała i Solec z tej samej gminy, oraz prawie identycznie - wsie z gm. Prószków i Gorzów Śl., ale w czołowej grupie 15 miejscowoci o najwyższych odsetkach znalazły się cztery miejscowosci z jednej gminy Rudniki, do 1998 poza woj. opolskim.

Ujmując problem zasiedzalności w układzie gmin można stwierdzić, iż mamy dwie gminy o zupełnie różnych charakterystykach etnicznych, natomiast o porównywalnej skali zasiedzalności. Z jednej strony jest gmina Biała o wysokich odsetkach ludności rodzimej i wysokim poziomie zasiedzalności, z drugiej strony, gmina Rudniki – o prawie zerowym odsetku ludności rodzimej, ale o porównywalnym z gminą Biała poziomie zasiedzalności.

Niskie odsetki zasiedzalosci to głównie centrum regionu i zaplecza niektórych dużych miast (miejscowości na północ od Opola, czy okolice Nysy), ale także tereny wiejskie, jak np. rejon Niemodlina, Namysłowa, czy czes miejscowości pasa granicznego z Czechami.

Ryc. 9. Odsetek osób mieszkających od urodzenia (spis 2002, N=1034)



Zródło: niepublikowane dane GUS ze spisu 2002, opracowanie własne, (wsparcie informatyczne G. Sikora)

Oprócz wymienionego, większego obszaru podwyższonych wskaźników zasiedzalosci, występują mniejsze enklawy: w okolicach Ozimka, Białej, a także w pasie na południe od Opola (kierunek Krapkowice, Racibórz).

Swoistym fenomenem wymagającym wyjaśnienia jest sytuacja w dwóch wsiach gm. Otmuchów w Jodłowie i Ratnowicach, gdzie odsetek mieszkających od urodzenia zbliżył się do 85% (odpowiednio 84,9% i 84,8%) przy zerowych odsetkach ludności rodzimej. Obszar gm. Otmuchów (i innych gmin w tej części województwa) zasiedlony został przez ludność urodzoną poza wymienionymi terenami – możliwość uzyskania tak wysokiego odsetka zamieszkania od urodzenia jest mało realna, chyba że zachowała się tam inna grupa etniczna, lub ogromny miejscowy przyrost naturalny zmienił tak radykalnie strukturę wieku, iż osoby które napłynęły po wojnie stały się częścią marginalną.

**Tabela 16**  
Miejscowości o najwyższych odsetkach osób mieszkających od urodzenia (80,0% i powyżej) (spis 2002)

Pakiet	Powiat	Gmina	Miejscowość	Liczba ludności ogółem	Odsetek ludności rodzimej (niemiecka + śląska)	Liczba osób mieszkających od urodzenia	Odsetek osób mieszkających od urodzenia
1057	Powiat prudnicki	Biała	Otoki	197	69,0	181	91,9
1062	Powiat prudnicki	Biała	Solec	220	75,9	198	90,0
1007	Powiat opolski	Prószków	Nowa Kuznia	347	47,0	305	87,9
783	Powiat oleski	Gorzów Śląski	Budzów	182	9,9	159	87,4
788	Powiat oleski	Gorzów Śląski	Jastrzygowice	353	51,8	301	85,3
709	Powiat nyski	Otmuchów	Jodłów	219	0,0	186	84,9
723	Powiat nyski	Otmuchów	Ratnowice	198	0,0	168	84,8
851	Powiat oleski	Rudniki	Bobrowa	325	0,0	275	84,6
418	Powiat krapkowicki	Strzeleczy	Dziedzice	454	63,9	382	84,1
439	Powiat krapkowicki	Walce	Zabierzów	154	77,9	128	83,1

Zródło: Niepublikowane dane GUS, opracowanie własne

Oprócz wymienionego Skarbimierza, miejscowości o najniższym odsetku ludności mieszkającej w tej wsi od urodzenia (co wynika z charakteru tej jednostki osadniczej powstałej w swej części osiedlowej w wersji *green field*), interesujące są inne przykłady zaludniania miejscowości o bardzo niskim poziomie zasiedlenia, w tym w szczególności wieś Chmielowice, mająca charakter suburbia Opola, gdzie odsetek ludności mieszkającej od urodzenia

wynosi 31,4% ogółu ludności (w 2002 r. w tej miejscowości mieszkało 1531 mieszkańców, w tym 15,7% ludności rodzimej).

#### **LITERATURA**

- [1] OSTASIEWICZ S., RUSNAK Z., SIEDLECKA U.: Statystyka. Elementy teorii i zadania, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, wyd. 6 poprawione, Wrocław, 2006
- [2] Niepublikowane dane GUS ze spisu 2002

## WŁADZE LOKALNE W KREOWANIU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI A AKTYWNOŚĆ INWESTYCYJNA MIGRANTÓW

### ROLA WŁADZ LOKALNYCH W ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Zmiany polityczne i ekonomiczne na pocz. lat 1990. stworzyły władzom lokalnym nowe możliwości wpływania na procesy zachodzące w sferze rozwoju społeczno-gospodarczego. Zwiększeniu uległ nie tylko zakres odpowiedzialności władz gmin za szeroko pojęty rozwój lokalny, ale także zakres kompetencji do samodzielnego podejmowania decyzji w tym zakresie. Tym samym, samorząd gminy jako faktyczny gospodarz terenu w ramach posiadanych kompetencji ponosi odpowiedzialność za rozwój gospodarczy, warunki życia mieszkańców, racjonalne zagospodarowanie terenu, ochronę zasobów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego<sup>134</sup>. Jednostki samorządowe z jednej więc strony uzyskały swobodę w decydowaniu o kierunkach rozwoju, z drugiej zaś ich działania stały się bardziej zależne od warunków otoczenia regionalnego, krajowego i międzynarodowego oraz mechanizmów gospodarki rynkowej.

W szerokim wachlarzu zadań lokalnych znajduje się między innymi potrzeba tworzenia warunków do stabilnego i dynamicznego rozwoju gospodarczego danej jednostki terytorialnej, co *de facto* sprowadza się do stworzenia konkurencyjnych w stosunku do innych gmin warunków dla rozwoju przedsiębiorczości<sup>135</sup>. Problem kreowania i stymulowania rozwoju gospodarczego powinien zajmować centralne miejsce w działaniach władz na rzecz rozwoju lokalnego, bowiem od skali, tempa i poziomu rozwoju lokalnej gospodarki zależy rozmiar bezrobocia, wielkość dochodów ludności oraz dochodów budżetu gminy, a w konsekwencji więc poziom życia lokalnej społeczności<sup>136</sup>.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że władze lokalne mogą odgrywać istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości<sup>137</sup>. Każda gmina dysponuje

---

<sup>134</sup> Por. P. Bartoszek, *Narzędzia oddziaływania władzy lokalnej na rozwój gospodarczy (na przykładzie Bilgoraja)*, [w:] *Samorząd lokalny w Polsce. Społeczno-ekonomiczne aspekty funkcjonowania*, pod red. S. Michałowskiego, A. Pawłowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004, s. 282 – 302.

<sup>135</sup> Por. B. Słomińska, *Gmina w procesach stymulowania przedsiębiorczości*, „Samorząd Terytorialny”, nr 3, s. 19 – 33.

<sup>136</sup> Por. M. Ziółkowski, *Planowanie strategiczne rozwoju gminy*, „Skarbnik i finanse publiczne”, nr 1/2003, s. 1 – 32.

<sup>137</sup> Szerzej zob. np. *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, pod red. M. Klodzinskiej i B. Fedyszak-Radziejowskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2002, ss. 484.

bowiem określonym potencjałem gospodarczym, zasobami siły roboczej oraz bardziej lub mniej rozpoznana grupa osób przedsiębiorczych, które mogą uruchomić istniejący potencjał<sup>138</sup>. Rola samorządów w zakresie kreowania rozwiązań prawnych, finansowych i organizacyjnych, normujących funkcjonowanie przedsiębiorstw jest ograniczona, natomiast dysponują one określonymi instrumentami, które mogą wykorzystać dla rozwoju gospodarczego oraz tworzenia programów na rzecz przedsiębiorczości, uwzględniających specyfikę obszaru (por. ryc. 1 i 2).

**Tabela 1**

Wybrane instrumenty rządu stymulujące rozwój małych przedsiębiorstw

Rodzaj instrumentu	Zadania rządu w ramach realizacji polityki wspierającej rozwój sektora małych przedsiębiorstw
Instrumenty prawne	<ul style="list-style-type: none"> <li>- przygotowanie aktów prawnych ułatwiających funkcjonowanie małych podmiotów gospodarczych</li> <li>- stworzenie systemu prawnego określającego podstawy tworzenia i funkcjonowania instytucji finansowych obsługujących lokalne fundusze pocięte</li> <li>- uproszczenie zasad, warunków i procedur ubezpieczeń kredytów eksportowych</li> </ul>
Instrumenty finansowe	<ul style="list-style-type: none"> <li>- opracowanie i wdrożenie systemów kryteriów udzielania małym przedsiębiorstwom pomocy publicznej</li> <li>- wspieranie małych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich</li> <li>- współfinansowanie kosztów udziału małych przedsiębiorstw w programach Unii Europejskiej</li> <li>- wsparcie kapitałowe istniejących i nowo tworzonych lokalnych i regionalnych funduszy pocięte kredytowych przez dofinansowanie ich ze środków publicznych i ze środków pomocowych</li> </ul>
Instrumenty organizacyjne	<ul style="list-style-type: none"> <li>- utworzenie Fundacji Promocji i Rozwoju MSP</li> <li>- utworzenie w Urzędzie Zamówień Publicznych centralnej bazy danych o zamówieniach publicznych oraz zwiększenie dostępu małych przedsiębiorstw do ogólnej informacji o zamówieniach publicznych poprzez Krajowy System Usług i Internet</li> <li>- rozbudowa bazy danych o regulacjach prawnych w Unii Europejskiej</li> </ul>
Instrumenty informacyjno-szkoleniowe	<ul style="list-style-type: none"> <li>- wspomaganie działań zmierzających do poprawy konkurencyjności gospodarki</li> <li>- opracowanie i włączanie do programów nauczania przedmiotów propagujących przedsiębiorczość</li> <li>- rozpowszechnianie informacji o możliwościach wykorzystania środków Funduszu Pracy przez przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy</li> <li>- promowanie poprzez rankingi banków udzielających kredytów przedsiębiorcom na najbardziej korzystnych zasadach</li> <li>- udostępnianie przedsiębiorcom informacji o procedurach administracyjnych i celnych oraz o ułatwieniach w dostępie do rynków zagranicznych</li> </ul>

Zródło: opracowanie własne na podstawie: *Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2001r.*, „Przegląd Rządowy”, nr 7/8, 1999, s. 204 – 232.

<sup>138</sup> B. Jąlowiecki, *Jak rozwijać gminę?* [w:] *Gmina. Przedsiębiorczość. Promocja*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1992

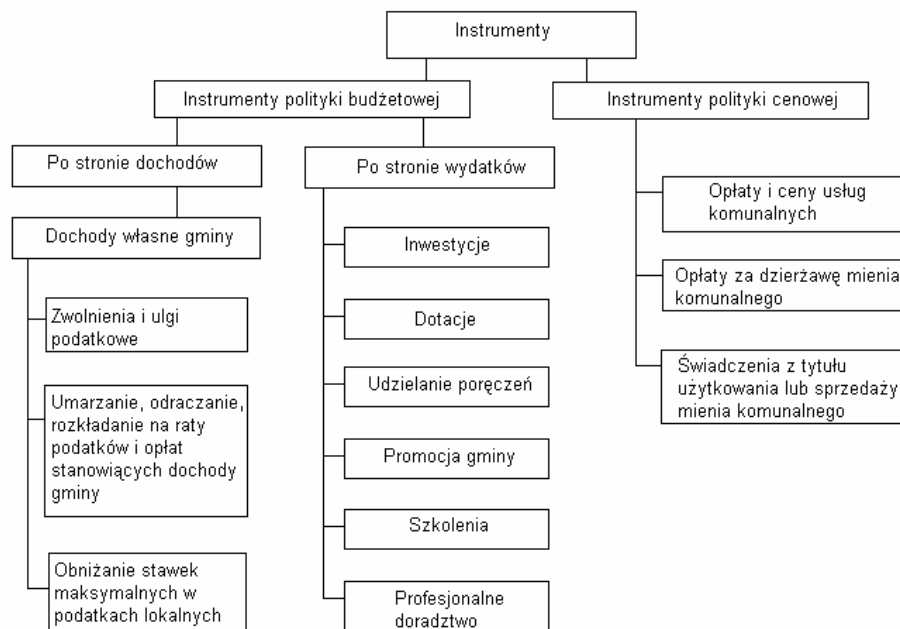
Do zasadniczych instrumentów, którymi mogą posługiwać się gminy w procesie stymulowania przedsiębiorczości zalicza się:

- plany i programy zadań publicznych o charakterze przestrzennym, finansowym, gospodarczym (strategie rozwoju, plany zagospodarowania przestrzennego, wieloletnie plany inwestycyjne, analizy finansowe),
- instrumenty reglamentacyjne polegające na ustanawianiu nakazów i zakazów, zezwoleń i wydawaniu decyzji,
- zarządzanie mieniem – udostępnianie gruntów i obiektów komunalnych oraz pomnażanie mienia,
- instrumenty bodźcowo – ekonomiczne – różnicowania wysokości podatków i opłat, ustalanie cen za udostępnianie mienia i świadczone usługi użyteczności publicznej,
- instrumenty instytucjonalne – powoływanie jednostek organizacyjnych realizujących cele związane z rozwojem gospodarki lokalnej,
- działania bezpośrednie w sferze przedsięwzięć, np. budowa infrastruktury,
- instrumenty informacyjne – udostępnianie podmiotom baz danych tworzonych przez organy gminy,
- instrumenty polityki społecznej, w tym działalność promocyjna<sup>139</sup>.

---

<sup>139</sup> Za: B. Słomińska, *op.cit.*, s. 21 – 22.

**Tabela 2**  
Instrumenty gminy stymulujące rozwój działalności gospodarczej



Zródło: W. Kaminska, *Pozarolnicza indywidualna działalność gospodarcza w Polsce w latach 1988 – 2003*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2006, s. 106.

Aktywność władz lokalnych nabiera szczególnego znaczenia na obszarach wiejskich, gdzie warunki rozwoju przedsiębiorczości są specyficzne. Z jednej strony wieś w wyniku rozwoju wielofunkcyjnego staje się środowiskiem życia przyjaznym dla mieszkańców, zwiększa się ich dostęp do usług, infrastruktury, miejscowości wiejskie oferują coraz więcej możliwości realizacji swoich aspiracji bez konieczności migracji do miasta. Z drugiej strony istotną barierą w rozwoju małego biznesu na wsi jest ograniczony popyt na dobra i usługi, jakie oferują firmy, znaczne rozproszenie rynku, słaba promocja, ograniczona znajomość programów krajowych i międzynarodowych, wspierających przedsiębiorczość lokalną oraz brak mentalnego „industrialnego” dziedzictwa w środowisku wiejskim<sup>140</sup>. Ograniczenia przedsiębiorczości wiejskiej tkwią ponadto w sytuacji gospodarczej kraju, w słabości polityki kredytowej, rzadko

<sup>140</sup> M. Halamska, *Przedsiębiorstwa, przedsiębiorcy, przedsiębiorczość francuskiej wsi*, [w:] *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, red. B. Fedyszak-Radziejowska, M. Klodzinski, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2002, s. 139 – 161.



kierowanej do pozarolniczej części mieszkańców wsi i niewielkim zasięgu wiejskiego rynku, a więc w czynnikach w dużej mierze niezależnych od samych przedsiębiorców.

Ponieważ jednak obecność drobnych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich uznaje się za bardzo pozadane zjawisko, konieczność tworzenia mechanizmów przyciągania kapitału na wieś staje się szczególnie ważnym zadaniem<sup>141</sup>. Celowa w tym zakresie jest więc odpowiedzialna i aktywna postawa władz gminnych, prowadzących działania edukacyjne, doradcze i wspierające<sup>142</sup>. Oprócz tego typu inicjatyw istotne są także: działalność różnego typu organizacji pozarządowych, które mogą wypełnić luki w pokonywaniu barier zdobywania wiedzy i informacji, możliwość wykorzystania różnorodnych programów, wspierających tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich oraz dbałość o zorganizowane doradztwo i dysponowanie najświeższymi badaniami rynku, nie tylko lokalnego. Wskazuje się ponadto na efektywne rezultaty zachęt dla podmiotów, które przenoszą część swojej działalności na obszary wiejskie. Istnieją także liczne przykłady z krajów Europy Zachodniej, wskazujące, iż mimo zautomatyzowanej, scentralizowanej często produkcji przemysłowej możliwa jest kooperacja z drobnymi wiejskimi warsztatami rzemieślniczymi<sup>143</sup>.

---

<sup>141</sup> Szerzej zob. np. A. Odrobina, *Znaczenie małych i średnich przedsiębiorstw dla konkurencyjności regionalnej*, [w:] *Przedsiębiorczy i konkurencyjny region w teorii i polityce rozwoju regionalnego*, „Biuletyn KPZK”, z. 218, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 2005, s. 193 - 208.

<sup>142</sup> Badania nt. rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich wskazują na szczególną rolę władz gminnych w kreowaniu rozwoju gospodarczego, w dalszej kolejności natomiast na udział społeczności lokalnej w tym procesie, wpływ ogólnej sytuacji w kraju oraz polityki władz państwowych. W zakresie instrumentów władz lokalnych za najważniejsze instrumenty kreowania przedsiębiorczości wiejskiej uznaje się natomiast: ulgi podatkowe, zmniejszenie opłat za dzierżawione obiekty, organizowanie pomocy, tanie kredyty, informacje, doradztwo, pomoc w szkoleniach, promocje kapitału i przedsiębiorczości, współprace z fachowcami, klimat dla rozwoju przedsiębiorczości, poprawę infrastruktury i wyglądu gminy. Szerzej zob. B. Fedyszak-Radziejowska, *Szanse i bariery rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości wiejskiej*, [w:] *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, pod red. nauk. M. Klodzkiego, A. Rosnera, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1997, s. 265 – 289.

<sup>143</sup> M. Klodzki, *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2006, s. 65 – 80.

## ROLA WŁADZ LOKALNYCH W KREOWANIU AKTYWNOŚCI INWESTYCYJNEJ WSRÓD MIGRANTÓW

Z uwagi na rosnącą skalę migracji zagranicznych i ich rolę dla potencjału poszczególnych regionów kraju, kwestie związane ze swobodnym przepływem nabierają w ostatnim czasie coraz większego znaczenia gospodarczego, społecznego i kulturowego. Z punktu widzenia oceny migracji zagranicznych i związanych z nimi kosztów i korzyści, kluczowa dla regionów migracyjnych staje się sprawa powrotów<sup>144</sup>. Aby obszarom odpływu obecna emigracja przyniosła w przyszłości pozytywny skutek, należy podjąć działania w celu odwrócenia tendencji migracyjnych oraz stworzenia warunków dla reemigracji. Skuteczne przetransferowanie migracji zagranicznych w rozwój małych oraz średnich firm może przynieść duże znaczenie nie tylko dla regionu, lecz przede wszystkim dla migrantów, gdyż przyczyni się do poprawy warunków ich życia w kraju przez zapewnienie nowych źródeł dochodów w przyszłości.

Najbardziej efektywna strategia zatrzymania odpływu jest tworzenie w regionie migracyjnym warunków sprzyjających jego rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Mimo iż ważnym czynnikiem powrotu jest kreowana przez podmioty społeczne sytuacja gospodarcza i polityczna w kraju, należy oczekiwać także efektywnych inicjatyw podejmowanych na rzecz emigrantów przez władze społeczne regionalnego i lokalnego. W związku z tym wzrasta rola władz samorządowych jako kreatora różnorodnych przedsięwzięć, które mogą skutkować zmniejszeniem masowych wyjazdów zarobkowych. Skuteczne w tym zakresie mogą być np. promocja możliwości zatrudnienia i rozwoju zawodowego w regionie, zainteresowanie możliwościami podejmowania nauki i ustawicznego kształcenia oraz zachęcanie osób pracujących za granicą do powrotu i zakładania na bazie kapitału zdobytego za granicą własnych firm.

---

<sup>144</sup> Por. np. B. Solga, *Szanse i zagrożenia rozwoju regionalnego w kontekście zagranicznych migracji zarobkowych (analiza na podstawie przeglądu prasy krajowej i zagranicznej)*, [w:] *Szanse rozwoju regionów. Uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i środowiskowe*, pod red. K. Heffnera i K. Malika, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, Regional Studies Association, Politechnika Opolska, Opole 2007, s. 252 – 262; B. Solga, *Sytuacja społeczno-etniczna jako czynnik programowania rozwoju regionalnego*, [w:] *Programowanie rozwoju regionu. Instrumentarium rozwoju. Ład społeczny*, pod red. K. Malika, Wydział Zarządzania i Inżynierii Produkcji Politechniki Opolskiej, Samorząd Województwa Opolskiego, Komitet Nauk Demograficznych, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Opole 2007, s. 311 – 321.

Badania wskazują<sup>145</sup>, że każda gmina w ramach ustawowych kompetencji zainteresowana jest tworzeniem sprzyjających warunków inwestycyjnych dla nowych podmiotów gospodarczych. Wynika to z uzależnienia dochodów gminy od ilości funkcjonujących na jej obszarze podmiotów gospodarczych, co w konsekwencji przekłada się na większe inwestycje w gminie i wzrost poziomu życia społeczności lokalnej.

Rola władz lokalnych w zakresie wykorzystania gospodarczego migracji zarobkowych okazuje się jednak niewielka. Migranci nie są traktowani przez samorządy w sposób odrebny, co oznacza, że wysiłki samorządu nie są ukierunkowane na tworzenie szczególnie preferencyjnych warunków dla osób zarabujących za granicą, którzy mogą być potencjalnymi inwestorami. Każdy inwestor traktowany jest jako ważny, niezależnie od tego, czy jest nim osoba pracująca za granicą, czy inwestor typowo zagraniczny, czy też podmiot lokalny. Zdaniem samorządowców niewłaściwa jest bowiem sytuacja, w której wysiłki władz lokalnych zostaną wyraźnie ukierunkowane na tworzenie preferencyjnych warunków dla określonej grupy inwestorów, gdyż w ten sposób wzmocniona zostanie ich przewaga konkurencyjna nad innymi firmami. Do każdego z potencjalnych przedsiębiorców podchodzi się zatem w sposób indywidualny, z indywidualnie opracowaną na potrzeby konkretnego podmiotu ofertą.

Mimo braku wyraźnej aktywności władz lokalnych w zakresie uaktywnienia inwestycyjnego migrantów, samorządowcy zauważają potrzebę innego niż konsumpcyjne wykorzystania zarobionych za granicą środków. Ich pomysły w kierunku wykorzystania migracji zarobkowych dla rozwoju lokalnego są jednak bardzo ograniczone. Rzadko odnoszą się do potrzeby większego zainteresowania migrantów ich powrotem i powszechnego akcentowania potrzeby tworzenia przez nich sektora małej i średniej przedsiębiorczości, uświadamiania roli osób powracających z pobytu w krajach wysoko rozwiniętej gospodarki w przekazywaniu przez nich wiedzy o mechanizmach funkcjonowania rynku i nowoczesnej ekonomii, wreszcie także konieczności wzmocnienia związków migrantów z regionem pochodzenia czy promowania na szerszą skalę firm, które powstały na bazie kapitału, wiedzy i doświadczeń zdobytych przez ich właścicieli podczas dłuższego pobytu lub pracy za granicą.

---

<sup>145</sup> K. Heffner, B. Solga, Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-ekonomiczną regionu (analiza na przykładzie województwa opolskiego jako regionu migracyjnego), PIN – Instytut Śląski w Opolu, Opole 2008, ss. 130, raport niepublikowany.

## **ROLA MIGRANTÓW W ROZWOJU MALEJ I ŚREDNIEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**

Ocena roli migrantów w rozwoju sektora małej i średniej przedsiębiorczości w regionie opolskim jest wśród samorządowców krytyczna. Niewiele osób decyduje się zainwestować zarobione za granicą pieniądze we własne przedsięwzięcie, a nieliczne sytuacje udanych inicjatyw migrantów w tym zakresie nie wpływają na wzrost intensywności działań w kierunku przedsiębiorczości. Niewielka reemigracja i aktywność w zakresie rozwoju przedsiębiorczości spowodowana jest zaistnieniem szeregu uwarunkowań.

Najważniejszą przyczyną małej aktywności inwestycyjnej migrantów jest czynnik ekonomiczny, odnoszony z jednej strony do możliwości uzyskiwania wyższych zarobków za granicą, z drugiej - do niekorzystnej sytuacji w zakresie uwarunkowań rozwoju działalności gospodarczej w kraju. W pierwszym przypadku chodzi o wciąż dużo bardziej atrakcyjniejsze niż w kraju zatrudnienie podejmowane na zachodnioeuropejskich rynkach pracy, zniechęcające do podejmowania decyzji o powrocie i inwestowania w działalność gospodarczą. Dodatkowo wyraźnie niesprzyjające są także uwarunkowania prawno-ekonomiczne w zakresie rozwoju działalności gospodarczej w kraju. W tej kwestii najczęściej wskazywano na bariery o charakterze prawnym i biurokratycznym, a głównie zawilosc prawa polskiego i unijnego, mnogość przepisów prawnych oraz ich duża niestabilność. Poważną przeszkodą jest brak klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości widoczny w administracji samorządowej szczebla regionalnego i lokalnego oraz administracji rządowej, dalej także opieszałość instytucji, przewlekłość procedur oraz brak odwagi w podejmowaniu prorozwojowych decyzji. Wiele urzędów działa niesprawnie i tym samym działają one odpychająco na obecnych i potencjalnych przedsiębiorców. Coraz więcej zadań do tej pory realizowanych przez samorząd lokalny przekazywanych jest administracji powiatowej i regionalnej, co jest znacznym utrudnieniem dla funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorczość istotnie ograniczają także wysokie podatki i składki na ubezpieczenia społeczne zatrudnionych pracowników, które generują wysokie koszty pracy<sup>146</sup>. Problem dotyczy zwłaszcza małych i średnich przedsiębiorstw, które ponoszą takie same obciążenia finansowe jak firmy duże.

<sup>146</sup> Przykład często powoływanej w mediach w ostatnim czasie Irlandii, której udało się przeprowadzić gruntowne i szerokie reformy społeczno-ekonomiczne wskazuje, iż obniżenie składek na ubezpieczenie społeczne może znacząco wpłynąć na wzrost poziomu przedsiębiorczości. Dla porównania w Irlandii obciążenia te wynoszą 10,75% po stronie pracodawcy i do 6% po stronie pracownika, natomiast w Polsce jest to kolejno – ok. 20% i 15,71%.

Decyzje powrotu ograniczają nie tylko czynniki posiadające wymiar ekonomiczny. Często brak rozeznania i wiedzy w zakresie warunków prowadzenia działalności gospodarczej, nieznajomość aktualnych warunków rozwojowych, postawa nieinnowacyjna sprowadzająca się do braku pomysłu co do swojej przyszłości w kraju i regionie czy niewystarczająco mocna determinacja do definitywnego zaprzestania wyjazdów zarobkowych są dla migrantów poważną barierą. Długotrwała nieobecność migrantów zarobkowych w regionie uniemożliwia zaobserwowanie chociażby istniejących na lokalnym rynku pracy luk inwestycyjnych i tym samym istotnie utrudnia podejmowanie decyzji o zapelnieniu i zagospodarowaniu określonych segmentów lub niszy lokalnej czy regionalnej struktury gospodarczej. Z tych uwarunkowań wynika nie tylko brak wiedzy w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, lecz przede wszystkim niemożność sformułowania pomysłu na tę działalność.

Niekorzystna okazuje się też sytuacja w zakresie funkcjonowania odpowiedniej infrastruktury informacyjnej skierowanej do przyszłych inwestorów oraz odpowiedniego klimatu wokół przedsiębiorczości. Brakuje różnego rodzaju instytucji, prowadzących działalność doradczą i szkoleniową, szczególnie na obszarach wiejskich, z których w dużej części pochodzą migranci z woj. opolskiego. Uwarunkowania te, w połączeniu z przedstawionymi powyżej ograniczeniami przedsiębiorczości wiejskiej, warunkują niski poziom aktywności inwestycyjnej. W efekcie, przedłużająca się nieobecność w kraju, słabnący kontakt z sytuacją gospodarczą i społeczną regionu i państwa, pogłębiająca się nieznajomość warunków na rynku pracy, zanikające związki ze znajomymi i przyjaciółmi mocno ograniczają możliwość zmiany układu migracyjnego na lokalną inicjatywę gospodarczą.

Bardzo wyraźnie wskazywano również na bariery o charakterze społeczno-psychologicznym, przede wszystkim na określoną mentalność i wynikający z niej brak predyspozycji do prowadzenia własnej firmy. Jest to szczególnie widoczne na obszarach wiejskich tzw. tradycyjnego drenazu emigracyjnego w woj. opolskim w grupie ludności miejscowego pochodzenia, w której nie ma tradycji prowadzenia własnej firmy, współtworzącej postawę przedsiębiorczą. Z tym wiąże się niedostateczna świadomość ekonomiczna ludności, brak etosu przedsiębiorcy i ograniczona kultura przedsiębiorczości. Z drugiej strony, przedsiębiorczości nie wyzwala też ciągłe migrowanie. W większości przypadków migranci zadowolają się bowiem sytuacją, w której posiadają dobrze płatną pracę i nie muszą martwić się o własny biznes.

Podjęcie decyzji o zaprzestaniu migracji i powrotu do kraju utrudnia także obawa, iż dochody pochodzące bądź z pracy najemnej bądź własnej działalności gospodarczej w kraju nie pozwolą na utrzymanie rodziny na dotychczasowym – wysokim dzięki zagranicznym dochodom – poziomie. Czynnikiem ograniczającym możliwość inwestycyjną emigrantów są też niewystarczające środki

finansowe, co często wynika z faktu nadmiernej konsumpcji wśród rodzin migranckich (budowa domu lub ciągłe jego remonty, zgodnie z obowiązującym w środowisku lokalnym standardem, częsta zmiana samochodów lub drogiego sprzętu elektronicznego itd.). Poziom życia rodzin migranckich jest na ogół wysoki, a jego utrzymanie determinuje konieczność ciągłych wyjazdów. Odstraszająco działa ponadto określony stereotyp funkcjonujący w środowisku migrantów, a mianowicie postrzeganie sytuacji w regionie czy w kraju wyłącznie w negatywnym kontekście, co skutecznie hamuje podjęcie decyzji powrotu.

Mimo iż przezwyciężenie barier natury psychologicznej i społecznej niekiedy wymaga długiego czasu i jest bardziej skomplikowane niż przełamanie niektórych barier ekonomicznych, należy podkreślić, że w badaniach wskazano na pewne okoliczności mogące świadczyć o powolnej zmianie dotychczas niekorzystnej sytuacji w zakresie reemigracji i aktywności inwestycyjnej.

## PODSUMOWANIE

Mimo iż ważnym czynnikiem powrotu migrantów i ich aktywności inwestycyjnej jest kreowana przez podmioty szczebla centralnego sytuacja gospodarcza i polityczna w kraju, to również inicjatywy podejmowane w tym kontekście przez władze szczebla lokalnego mogą przynieść efektywne rezultaty. Jak pokazały badania, skłonność do przedsiębiorczości migrantów zależy bowiem nie tylko od czynników obiektywnych (np. posiadanie kapitału, stabilne i przewidywalne otoczenie prawno-regulacyjne, sprawna i kompetentna administracja), ale też od cech psychologiczno-społecznych (np. klimat społeczny wokół przedsiębiorczości, mentalność przedsiębiorcza). Rola władz samorządowych w kreowaniu przedsiębiorczości wydaje się w związku z tym szczególnie istotna. Biorąc pod uwagę fakt, że przedsiębiorczość jest najskuteczniejszą metodą wykorzystania lokalnych zasobów, dynamizująca rozwój gospodarczy, działania aktywizujące przedsiębiorczość powinny w sposób szczególny charakteryzować władze lokalne.

W tym kontekście należy zastanowić się więc - czy i na ile możliwe jest zaktywizowanie i zorientowanie na przedsiębiorczość tych mieszkańców gminy, którzy obecnie zarobkują za granicą. Konieczność budowy różnego rodzaju bodźców, które zachęcałyby do przedsiębiorczości tę grupę społeczną, jest szczególnie ważna, bowiem tworzy ona jeden z lokalnych zasobów. Nawet jeśli tylko część z emigrantów zrealizuje swe zamiary powrotu i zainwestowania we własny interes, to na pewno będzie to miało wpływ na rozwój lokalny.

Chodzi przy tym nie tylko o pokonanie określonych barier o wymiernym charakterze, lecz przede wszystkim o zmiany w dotychczasowej postawie i mentalności. Zadanie nie jest oczywiście łatwe, bowiem *de facto* wiąże się z

uaktywnieniem na szerszą skalę dotychczas nieaktywnych w zakresie działalności inwestycyjnej migrantów. Badania pokazują jednak, że mimo istnienia wielu barier rozwoju przedsiębiorczości wśród migrantów, istnieją przesłanki świadczące o tym, że pokonanie niektórych z nich mogłoby zaowocować reemigracją pewnej grupy migrantów.

Aktywność władz samorządowych na rzecz kreowania przedsiębiorczości wśród migrantów może zatem odnosić się do następujących działań:

- wypracowanie w zakresie posiadanych kompetencji kompleksowej strategii działania ukierunkowanej na migrantów, obejmującej aktywne promowanie przedsiębiorczości i pracy w regionie pochodzenia oraz kreowanie wizerunku gminy jako tej, która zainteresowana jest powrotem swych dawnych i obecnych mieszkańców,
- ułatwienia o charakterze organizacyjno-prawnym oraz finansowym w rozpoczęciu działalności gospodarczej, zwłaszcza zaś aktywność doradcza i wspierająca w zakresie kreowania pomysłów na działalność gospodarczą oraz obsługa informacyjna,
- podejmowanie działań zmierzających do utrzymywania kontaktów migrantów ze społecznością lokalną i angażowanie ich w rozwój lokalnych inicjatyw, a przez to wzmocnianie związków migrantów z regionem pochodzenia,
- szeroka promocja możliwości edukacyjnych dla migrantów, przede wszystkim w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej,
- promowanie na szeroka skalę firm, które powstały na bazie kapitału, wiedzy i doświadczeń zdobytych przez ich właścicieli podczas dłuższego pobytu lub pracy za granicą,
- uświadamianie roli osób powracających z pobytu w krajach wysoko rozwiniętej gospodarki w przekazywaniu przez nich wiedzy i doświadczenia o mechanizmach funkcjonowania rynku i nowoczesnej ekonomii,
- współpraca z sektorem pozarządowym na rzecz zachęcenia i umożliwienia emigrantom ich uczestnictwa w życiu społeczno-kulturowym środowiska lokalnego,
- motywowanie emigrantów do powrotu i przekonywanie o ich dużym znaczeniu dla regionu i społeczności lokalnej,
- kreowanie wizerunku migrantów - przedsiębiorców jako ludzi sukcesu, znajdujących społeczne uznanie oraz akceptację.

## LITERATURA

- [1] BARTOSZEK P.: *Narzędzia oddziaływania władzy lokalnej na rozwój gospodarczy (na przykładzie Bilgoraja)*, [w:] *Samorząd lokalny w Polsce. Społeczno-ekonomiczne aspekty funkcjonowania*, pod red. S. Michalowskiego, A. Pawłowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004
- [2] FEDYSZAK-RADZIEJOWSKA B.: *Szanse i bariery rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości wiejskiej*, [w:] *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, pod red. nauk. M. Klodzinskiego, A. Rosnera, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1997
- [3] HALAMSKA M.: *Przedsiębiorstwa, przedsiębiorcy, przedsiębiorczość francuskiej wsi*, [w:] *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, red. B. Fedyszak-Radziejowska, M. Klodzinski, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2002
- [4] HEFFNER K., SOLGA B.: *Wpływ zagranicznych migracji zarobkowych na sytuację społeczno-ekonomiczną regionu (analiza na przykładzie województwa opolskiego jako regionu migracyjnego)*, PIN – Instytut Śląski w Opolu, Opole 2008, raport niepublikowany
- [5] JALOWIECKI B.: *Jak rozwijać gminę?* [w:] *Gmina. Przedsiębiorczość. Promocja*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1992
- [6] KAMINSKA W.: *Pozarolnicza indywidualna działalność gospodarcza w Polsce w latach 1988 – 2003*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2006
- [7] *Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2001 r.*, „Przegląd Rządowy”, nr 7/8, 1999
- [8] KLODZINSKI M.: *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2006
- [9] *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, pod red. M. Klodzinskiego i B. Fedyszak-Radziejowskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2002
- [10] SŁOMINSKA B.: *Gmina w procesach stymulowania przedsiębiorczości*, „Samorząd Terytorialny” nr 3
- [11] SOLGA B.: *Szanse i zagrożenia rozwoju regionalnego w kontekście zagranicznych migracji zarobkowych (analiza na podstawie przeglądu prasy krajowej i zagranicznej)*, [w:] *Szanse rozwoju regionów. Uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i środowiskowe*, pod red. K. Heffnera i K. Malika, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, Regional Studies Association, Politechnika Opolska, Opole 2007



- [12] SOLGA B.: *Sytuacja społeczno-etniczna jako czynnik programowania rozwoju regionalnego*, [w:] *Programowanie rozwoju regionu. Instrumentarium rozwoju. Ład społeczny*, pod red. K. Malika, Wydział Zarządzania i Inżynierii Produkcji Politechniki Opolskiej, Samorząd Województwa Opolskiego, Komitet Nauk Demograficznych, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Opole 2007
- [13] ZIOLKOWSKI M.: *Planowanie strategiczne rozwoju gminy*, „Skarbnik i Finanse Publiczne”, nr 1/2003

## GŁOS W DYSKUSJI. REFLEKSJA NAD MOTYWEM EMIGRACJI

W podsumowaniu badan przeprowadzonych w lipcu 2006 r. przez CBOS na temat pracy Polaków w Unii Europejskiej stwierdzono: „Od marca 2005 roku do pazdziernika 2006 roku dwukrotnie zwiekszył sie odsetek badanych majacych w swojej najblizszej rodzinie osobe, która po 1 maja 2004 roku wyjechala do pracy w któryms z krajów Unii Europejskiej (z 15% do 31%)<sup>166</sup>. W prowadzonych sondazach nie zadawano pytania, po co wyjeżdżano. Wydaje sie absurdem zadawanie tego pytania tym, o których wiadomo, ze kraj opuszczaja nie z przyczyn politycznych. Wlasnie zwrócić uwage chcialabym na motyw tych wyjazdów... Gdyby osoby, które juz wyjechaly, a takze te przygotowujace sie wówczas i obecnie do wprowadzenia tej decyzji w zycie, zapytac po co wyjeżdżaja – to zawsze wśród zdecydowanej wiekszosci motywów pojawiloby sie stwierdzenie „**dostane** prace...”. Wlasnie na to sformulowanie chcialabym zwrócić uwage... Zakladajac, ze dzialania poprzedzaja spekulacje, a te - wyrazenie celu postepowania, horyzont - pragnien, zastanówmy sie nad tym wyrazem jakich pragnien czy marzen staly sie obecne dzialania wyjeżdżajacych. Po okresleniu tego zakresu wartosci latwiej bedzie nazwac braki wystepujace w „starym kraju”.

Trzydziest lat temu uczestnicy „Forum Europejskiego” w Londynie reprezentujacy srodowiska emigrantów z różnych panstw wśród przyczyn migracji wymieniali „nedze, nierówny rozwój ekonomiczny, dyskryminacje i przesladowania polityczne, narodowosciowe, religijne, brak mozliwosci rozwoju jednostki, zapotrzebowanie na tania i malo wymagajaca robocizne”<sup>167</sup>. Porównanie owych motywów z obecnymi warunkami wskazuje na zmiane – przynajmniej w przypadku mieszkanców Rzeczypospolitej Polskiej - natezenia ich wystepowania.

Współczesnie wyjeżdżajacy oczekiwali zarobków na poziomie placy powyzej 5 000 zł (51%) i bralo pod uwage wylacznie podjecie legalnej pracy (58%)<sup>168</sup>. Wartosc ta co najmniej dwukrotnie przewyzszala wysokosc sredniej placy w Polsce<sup>169</sup>. A i tak po studiach raczej rzadko kto takie pobory moze w

---

<sup>166</sup> Praca Polaków w krajach Unii Europejskiej. Komunikat z badan. BS/175/2006, Warszawa listopad 2006, [www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K\\_175\\_06.PDF](http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K_175_06.PDF), s. 2.

<sup>167</sup> M. Stepan, Europejscy katolicy a migracja, „Sodalis Marianus” (Londyn) 1974 nr 12, s. 20, 21.

<sup>168</sup> Praca Polaków w krajach ...

<sup>169</sup> „Srednia placa w branzy handlowej wynosila [w 2006 r.] juz 2 300 zł. Co dziesiaty pracownik zatrudniony w tym sektorze otrzymuje jednak zarobki nizsze od 950 zł,

Polsce uzyskać. Czy polski rynek pracy rozczarowuje ofertami? A może potencjalni emigranci wyciągają wnioski z doświadczeń swych protoplastów pielęgnujących nadzieje, że wraz z obaleniem reżimu będzie się żyło lepiej. Formułując imperatyw „lepiej” nie zastanawiano się i nie przygotowywano do tego jak konkretnie i na czym miałyby to „lepiej” realnie wyglądać.

W liczącym już siedemnaście lat doświadczeniu rzeczywistości ekonomicznej postkomunistycznej w Polsce – to „lepiej” okazało się zmaganiem między tymi, którzy starali się dawną przewagę polityczną zmienić na zabezpieczenie ekonomiczne, z tymi co oczekiwali ekwiwalentu za zasługi na polu niepodległościowym. Odwołując się czasem do warunków, w jakich powstawała II Rzeczypospolita w latach 20. XX w., zapomniano o tych, co syty emigracyjny chleb porzucali wówczas dla budowania własnej tożsamości na ziemi, która wprawdzie kiedyś opuszcili, ale dla której chcieli pracować. Do tej postawy przygotowało ich wychowanie nie tylko oparte na cłiwym patriotyzmie, ale kształcenie ukierunkowane na potrzeby przyszłych gabinetów politycznych i planów gospodarczych.

W nazwaniu celów i pozyskaniu do ich spełnienia oredowników, teoretyków i praktyków dostrzeżono na przełomie XIX i XX w. sposób na obronę przed utratą świadomości i tożsamości narodowej. W końcu zaś też odzyskania niepodległości i wpajania nowym pokoleniom celu swoich trudów. Wobec kolejnych przeszkód w którymś momencie lat 80. XX w. jednak przekaz planów działania zastąpiono snem o potędze. Dążenie do „bycia” np. odpowiedzialnym zdołało zastąpić dążeniem do posiadania. Doszło do zawężenia oczekiwań społecznych do tych indywidualnych. Owo, wobec osiągnięcia głównego celu wcześniejszych działań niepodległościowych, przyniosło uaktywnienie materialnych oczekiwań wobec nowej rzeczywistości. Skutkiem wychowania w systemie totalitarnym przypisuje się też *znamie* na etosie życia pokolenia obecnie dorosłych Polaków. Więcej, poddanie społeczeństwa procesowi edukacji właściwej temu systemowi wrecz zaowocowało wykreowaniem *nowego obywatela – dziecka systemu totalitarnego*. „Człowieka nieufnego, nieodpowiedzialnego, zniewolonego wpojonym mu lekliwym i korupcjogennym poczuciem zależności od drugiego, dysponującego jakakolwiek formą władzy. Zranione, a niekiedy złamane sumienie, lek, podwójna moralność, konformizm, postawa roszczeniowa, brak odpowie-

---

natomiast jedna czwarta zarabia ponad 3 000 zł na rękę. Wśród najslabiej opłacanych dominują szeregowi sprzedawcy w hipermarketach i sklepach spożywczych. Na każdym stanowisku kobiety dostają za swą pracę wyraźnie mniej niż mężczyźni. [...] Najwyższe zarobki osiągają pracownicy w firmach zajmujących się handlem międzynarodowym, gdzie co czwarty zatrudniony otrzymuje miesięcznie powyżej 5500 zł. [www.aldoopro.pl/search.php?search=%C5%9Arednia+p%C5%82aca&tag=true](http://www.aldoopro.pl/search.php?search=%C5%9Arednia+p%C5%82aca&tag=true)

działności za dobro wspólne, stosowanie praktyki korzystania z nieformalnych znajomości i powiązań, to niektóre z jego charakterystycznych rysów<sup>170</sup>.

Pozostaje pytanie o rozwiązanie dla tej diagnozy. Otóż powrót do pracy u podstaw, określenia źródeł motywów kwestionowanych postaw i wdrażanie kierunków działań prowadzących do odwagi bycia twórcą, a nie tylko wykonawcą pomysłów innych, pracy dla siebie i na swoim, choć może przy mniejszym spożyciu indywidualnym, ale z możliwością życia własną kulturą. Sen ten już raz w historii Polski stał się rzeczywistością. Po pierwsze trzeba zmierzenia się z wadami, ale nie innymi, a nas samych członków określonych społeczności... W przekroczeniu hipokryzji mogą być pomocne doświadczenia specjalistów interdyscyplinarnych dziedzin naukowych. W innym przypadku nadal będziemy zastanawiać się dlaczego atrakcyjna forma wyboru życia stała się emigracją. Bo, otóż staje się to już w coraz większym stopniu dobrowolnie dokonywany wybór, a nie przymus wywołany okolicznościami politycznymi lub ekonomicznymi.

#### **LITERATURA**

- [1] Praca Polaków w krajach Unii Europejskiej. Komunikat z badań. BS/175/2006, Warszawa listopad 2006, [www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K\\_175\\_06.PDF](http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K_175_06.PDF)
- [2] STEPAN M.: Europejscy katolicy a migracja, „Sodalis Marianus” (Londyn) 1974 nr 12
- [3] [www.aldoopro.pl/search.php?search=%C5%9Arednia+p%C5%82aca&tag=true](http://www.aldoopro.pl/search.php?search=%C5%9Arednia+p%C5%82aca&tag=true)
- [4] HOMA T.: Społeczność polityczna a wspólnota Kościoła. Historia-Terazniejszość-Perspektywy. Kraków, s. 15 [Tekst udostępniony przez autora]

---

<sup>170</sup> T. Homa, Społeczność polityczna a wspólnota Kościoła. Historia-Terazniejszość-Perspektywy. Kraków, s. 15 [Tekst udostępniony przez autora]